

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Botswana jako výjimka fenoménu prokletí
přírodních zdrojů ?**

Olomouc 2013

Zuzana ORAVCOVÁ

estné prohlá-ení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Lenky Duškové.

Všechny použité materiály a zdroje jsou citovány s ohledem na vědeckou etiku, autorská práva a zákony na ochranu duševního vlastnictví.

V Olomouci 30. května 2013

Děkuji vedoucí práce Mgr. Lence Duškové za vstřícný přístup a cenné rady, které jsem využila při vypracování práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Zuzana ORAVCOVÁ
Osobní číslo: R10268
Studijní program: B1301 Geografie
Studijní obor: Mezinárodní rozvojová studia
Název tématu: Botswana jako výjimka fenoménu prokletí přírodních zdrojů?
Zadávající katedra: Katedra rozvojových studií

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou prokletí přírodních zdrojů (fenomén, kdy země, bohaté na přírodní zdroje, často selhávají v urychlení ekonomického růstu a v zemích pak také často dochází ke konfliktům). Práce se zabývá případem Botswany, kde se však tento fenomén po objevení diamantů nepotvrdil a je tedy výjimkou. Tato práce se snaží analyzovat strategie vlády po objevení diamantů, jaké měly tyto strategie socioekonomické a environmentální důsledky na obyvatele a životní prostředí, zda se situace v zemi zlepšila či nikoliv a také se snaží odpovědět na otázku proč je přesto Botswana státem, kde žije mnoho lidí pod hranicí chudoby.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 10 - 15 tisíc slov
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

VAN WYK, David. BENCH MARKS FOUNDATION. De Beers, Botswana and the Control of a Country; CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DIAMOND MINING INDUSTRY IN BOTSWANA. 2009, 117 s. HIMI, Atsushi. INTERNATIONAL MONETARY FUND. Escaping from the Resource Curse: Evidence from Botswana and the Rest of the World. 2007, 37 s. NORMAN, Catherine S. Rule of Law and the Resource Curse: Abundance versus Intensity*. 4/20/2005, 47 s. STEVENSON, Paul. IPIECA. RESOURCE IMPACT - CURSE OR BLESSING? A LITERATURE SURVEY. 25th March 2003, 33 s. BRUNNSCHWEILER, Christa N. a Erwin H. BULTE. The Resource Curse Revisited and Revised: A Tale of Paradoxes and Red Herrings. 30 May, 2007, 38 s. OLSSON, Ola. DEPARTMENT OF ECONOMICS, Göteborg University. Conflict Diamonds. august 2003, 26 s. MOGAE, Festus. CENTER FOR GLOBAL DEVELOPMENT. Diamonds and Development: The Botswana Story. October 11, 2006, 20 s. HILLBOM, Ellen. DEPARTMENT OF ECONOMIC HISTORY, Lund University. Diamonds or development ? : A structural assessment of Botswana's forty years of success. United Kingdom: Cambridge University Press, c 2008, 20 s. GOOD, Kenneth. THE SOCIAL CONSEQUENCES OF DIAMONDS DEPENDENCY IN BOTSWANA. 2006, 25 s. Dostupné z: <http://www.ascleiden.nl/GetPage.aspx?url=/events/event1134638432> BUSSE, Matthias a Steffen GRÖNING. The Resource Curse Revisited: Governance and Natural Resources. 2011, 26 s.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lenka Dušková
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: 9. května 2012
Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2013

L.S.

Prof. RNDr. Jaraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 9. května 2012

Abstrakt

Bakalářská práce si klade dva hlavní cíle. Zaprvé se snaží dokázat, že Botswana se vymanila z fenoménu prokletí přírodních zdrojů po objevení diamantů a snaží se zjistit, jakým způsobem k tomu došlo. Navzdory tomu, že se v Botswaně prokletí neprojevovalo a země se i dnes vyznačuje poměrně vysokým ekonomickým růstem, flíje zde stále velké množství lidí pod hranicí chudoby. Proto je druhým cílem práce zjistit, jaké faktory mají vliv na chudobu v zemi, jestli se socioekonomická situace obyvatel zlepšila a jak se na tom podílejí výnosy z exportu nerostných surovin.

Klíčová slova: prokletí přírodních zdrojů, instituce, diversifikace, diamanty, chudoba, nezaměstnanost

Abstract

The Bachelor thesis has two main aims. The first aim is to prove that after the discovery of diamonds, Botswana escaped the resource curse and try to find out how Botswana did it. Despite escaping the resource curse and that the country even now has a relatively significant economic growth, there is many people in Botswana living under the poverty line. Therefore the second aim is to find out, which factors influence poverty in the country, if the socioeconomic situation of the population is better and what role has the diamond revenue in it.

Key words: the resource curse, institution, diversification, diamonds, poverty, unemployment

Seznam zkratek

BDC	Botswana Development Corporation
BDP	Botswana Democratic Party
BIDPA	Botswana Institute of Development Policy Analysis
BMC	Botswana Meat Commission
BNF	Botswana National Front
BNSPR	Botswana National Strategy for Poverty Reduction
BPP	Botswana People's Party
CEDA	Citizen Entrepreneurial Development Agency
FAP	Financial Assistance Policy
HDP	Hrubý Domáci Produkt
HIV/AIDS	Human Immunodeficiency Virus/Acquired Immune Deficiency Syndrome
LDCs	Least Developed Countries
MFDP	Ministry of Finance and Development Planning
NDPs	National Development Plans
PMTCT	Prevention Mother to Child Transmission
SEA	Strategic Environmental Assessment
TB	tuberkulóza
YDF	Youth Development Fund

Obsah

Úvod	- 10 -
1 Seznámení se základními pojmy	- 12 -
1.1 Prokletí p írodních zdroj	- 12 -
1.1.1 Co je to prokletí p írodních zdroj ?	- 13 -
1.1.2 P í iny fenoménu prokletí p írodních zdroj	- 15 -
1.1.3 D sledky prokletí p írodních zdroj	- 18 -
1.2 De Beers	- 20 -
2 Botswana, nalezení diamant a následná strategie vlády	- 22 -
2.1 Botswana	- 22 -
2.2 Historie a objevení diamant	- 24 -
2.3 Vládní strategie	- 24 -
2.3.1 Instituce a instituce soukromého vlastnictví.....	- 25 -
2.3.2 Vláda, která p ísp íla k úsp chu	- 25 -
2.3.3 Antikorup ní politika	- 26 -
2.3.4 Omezení elit.....	- 27 -
2.3.5 Fondy, politiky a postupy.....	- 27 -
2.3.6 Tř ístí a výhody.....	- 30 -
2.4 Botswana jako výjimka prokletí	- 31 -
3 Socioekonomická a environmentální situace v Botswan	- 34 -
3.1 Ekonomické aspekty	- 35 -
3.1.1 Chudoba a nerovnost.....	- 35 -
3.1.2 Nezam stnanost	- 38 -
3.2 Sociální aspekty	- 40 -
3.2.1 Etnické men–iny a lidská práva	- 40 -
3.2.2 HIV/AIDS.....	- 42 -
3.3 Environmentální aspekty	- 43 -
3.3.1 Nedostatek vody.....	- 44 -

3.3.2	Problematika p d y a nadm rná pastva.....	- 45 -
3.4	Je situace lep í nebo se naopak zhor íla.....	- 47 -
Záv r.....		- 49 -
P ílohy		- 50 -
Zdroje:		- 51 -

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou prokletí p írodních zdroj v Botswan a p í inami chudoby jejich obyvatel. Pokud zem objeví velké nerostné bohatství, je ohrožena prokletím p írodních zdroj . V této situaci byla také Botswana, která krátce po vyhlášení nezávislosti našla diamanty. V zemi se ale prokletí neprojeví. Práv naopak, Botswan se poda ilo vyuffít nerostné bohatství k ekonomickému r stu a prosperit . Problémem v-ak je, fle navzdory vysokému ekonomickému r stu je stále mnoho lidí pod hranicí chudoby. Práce si klade dva cíle. Prvním cílem je dokázat, fle se Botswana vyhnula fenoménu prokletí p írodních zdroj a je tedy výjimkou. Druhým cílem práce je najít p í iny chudoby, kterou trpí významná ást obyvatelstva navzdory tomu, fle botswanský ekonomický r st je stále pom rn vysoký. Díl ím cílem práce je zjistit zda se situace obyvatelstva zlep-uje i nikoliv.

Práce je strukturovaná do t í kapitol. V první kapitole je popsána problematika fenoménu prokletí p írodních zdroj , jeho historie, p í iny a d sledky a také je p edstavena společnost De Beers, která v Botswan t flí diamanty. Druhá kapitola je v nována socioekonomické situaci Botswany p i získání nezávislosti a dnes, historii objevení diamant a otev ení jednotlivých dol a p edev-ím faktor m, které se podílely na úsp -ném zaflehnání prokletí p írodních zdroj . Úsp ch zem se snaflím vysv tlit za pomoci teoretického základu z první kapitoly. T etí kapitola se snaflí naplnit druhý cíl bakalářské práce. Jsou v ní posuzovány jednotlivé socioekonomické ukazatele a environmentální problémy a jejich vliv na chudobu obyvatelstva.

Práce byla napsána za pouflití re-er-n ó kompila ní metody. Tato metoda spo ívá ve sbírání a zpracování statistických dat a informací k dané problematice. Následn byly tyto informace interpretovány. Informace, které byly v bakalářské práci pouflity, pocházejí z v deckých lánk , statistik a internetových zdroj . V t-ina pramen je psána v anglickém jazyce, protofle eské zdroje na tuto problematiku tém neexistují.

Limitem práce je nedostatek statistických dat ze sou asné doby. V práci jsou pouflita data z let 1985 ó 1994 a 1994 ó 2003, protofle z t chto období pochází v t-ina statistických informací, které jsou podrobn rozpracovány. Po roce 2003 je t chto

informací nedostatek. V práci se vyskytují data z roku 2010. Ty však obsahují jen základní statistiky a nejsou podrobně rozpracovány.¹

---

¹ Například: Data z roku 2010 stanovují chudobu na 20,7 %, ale jifi nejsou uvedeny regionální a v kové rozdíly chudoby, nebo rozdíly v chudobě mužů a žen apod.

1 Seznámení se základními pojmy

Tato část práce se zabývá vysvětlením fenoménu prokletí p írodních zdroj , jeho historií, p íčinami i d sledky, a také p edstavením spole nosti De Beers, která v Botswan t fí diamanty. Cílem kapitoly je poskytnout teoretický základ pro tuto práci.

1.1 Prokletí p írodních zdroj

Fenomén prokletí p írodních zdroj není problémem, o kterém by se za alo mluvit v posledním desetiletí. Prokletí sahá daleko do historie. Pokud bychom cht li nalézt jeho po átky, museli bychom se vrátit afl do 14. století. Ve 14. století se lidé za ali zabývat otázkou, jaký vliv má velké bohatství na spole nost (Stevens, 2003, 5). Ze stejného století pochází první písemná zmínka o prokletí, jejímfl autorem je arabský filozof Ibn Khaldun. Tento filozof popsal pátou vývojovou etapu státu. Charakterizoval ho jako upadající stát, který se vyzna uje marnotratností a plýtváním (Stowasser, 1984, 187). V pr b hu následujících století se k tomuto problému vyjad ovali i dal-í auto i jako nap . Jean Bodin v 16. století, který vid l spojitost mezi pomalým pokrokem a bohatstvím (Anderson, 2007, 2).

Novodobá historie fenoménu prokletí p írodních zdroj se datuje do 50. afl 60. let 20. století. V tomto období se rozvojoví ekonomové za ali obávat negativních dopad nerostného bohatství na ekonomiku. Raul Prebisch a Hans Singer vyslovili teorii, fle švývozci primárních surovin mohou být znevýhodn ni v obchodování s pr myslovými zem mi, z dvodu zhor-ujících se sm nných relacíõ (Stevens, 2003, 5 - 6). Je to proto, fle z dlouhodobého hlediska mají pr myslové zem výhodu, protofle jejich p íjmy jsou relativn stabilní, ale primární suroviny podléhají v t-ím cenovým výkyv m a v dlouhodobém horizontu mají klesající charakter (Frankel, 2010, 5). V 70. letech, v dob ropných -ok , se pozornost p esunula p edev-ím na zem , které t fily ropu a zemní plyn. Významnou událostí bylo objevení zemního plynu v Nizozemí. Navzdory o ekávanému ekonomickému r stu si zem nezlep-ila svou ekonomickou situaci a navíc do-lo k de-industrializaci. Na základ t chto událostí vznikla teorie Holandské nemoci² (Reda Cherif, 2012, 1; Norio Usui, 1997, 151). Prokletím p írodními zdroji se nezabývali pouze ekonomové. Jeho problematika vzbudila pozornost také u neziskových organizací. Ty se do problému zapojily s prohlá-ením, fle šropané, plynové a surovinové projekty v chudých rozvojových zemích

---

² Kapitola 1.1.1.1.

mají negativní dopady na ekonomický vývoj, snižování chudoby a zároveň také na vypuknutí konfliktů (Stevens, 2003, 5 - 6).

1.1.1 Co je to prokletí p ırodních zdroj ı ?

ŠProkletí p ırodních zdroj ı znamená, že nadbytek nerostných surovin a pohonných hmot v mén ı rozvinutých zemích (LDCs) má tendenci vyprodukovat negativní rozvojové výstupy, p ı emfl tento výstup zahrnuje chabou ekonomickou výkonnost, propad ekonomického r ıstu, vysokou úrove ı korupce, neefektivní vládnutí... (Di John, 2010, 1). Fenomén je vysv ıtlován jako stav, kdy zem ı bohaté na p ırodní zdroje –patn ı hospoda ı (Sachs, Warner, 2001, 827). Problém spo ıívá v tom, že tyto zem ı mají spı-e pomalejší r ıst než státy, které jsou chudé na p ırodní zdroje (Brunnschweiler, Bulte, 2007, 3). Mluví se o tzv. pastı p ırodních zdroj ı, což znamená, že šnavzdory vývozu obrovských objem ı p ırodního surovinového bohatství z stávají ekonomiky t ıchto zem ı relativn ı nerozvinuté. (Vraný, Luká-, 2012, 9).

Státy bohaté na nerostné suroviny se dají rozd ılit do t ı skupin. První skupina stát ı jsou tzv. rentıérské státy, které si mohou dovolit žít z rent, které jim p ıiná-ı prodej nerostného bohatství, nap ı. Kuvajit, Saudská Arábie (Collier, 2007, 55). Státy se vyzna ıují vysokým ekonomickým r ıstem, nap ı. Saudská Arábie m ıla v roce 2012 6% r ıst ekonomiky (CIA, 2013a). Ale bohatství, které pochází v t ınou z ropy, se k obyvatel ım stát ım nedostane. Co se tý e politických aspekt ı, státy se vyzna ıují nedemokratickým autoritá ským reffimem a v zemích neexistují objektivní demokratické instituce. (Gray, 2011).

Druhá skupina p ıedstavuje zem ı, které sice mají jistou rentu z nerostných surovin, av-ak tyto finan ıní prost edky je ıdí pouze do skupiny zem ı se st edními p ııjmy. Je totiř slořit vyuffit toto bohatství pro ekonomický r ıst, nap ı. Rusko. Rusko m ılo v roce 2012 ekonomický r ıst 3,4 %. Tedy tım polovı ní ve srovnání se Saudskou Arábıı (CIA, 2013b).

T ıtí skupinou jsou chudé zem ı, které se vyzna ıují malou ekonomikou. Výnosy z nerostných surovin jim nedokáflou zajistit ani status zem ı se st edními p ııjmy, nap ı. rozvojové zem ı (Collier, 2007, 55 - 56). Z ekonomického hlediska jsou zem ı charakteristické pomalým ekonomickým r ıstem a velkou chudobou. Z politického hlediska mají zem ı –patnou kvalitu instituc ı, vyzna ıují se vysokou mírou korupce a existuje i mořnost propuknutí ob ıanské války (Davis, Tilton, 2005).

Ve spojitosti s tímto rozdělením souvisí modely, které se snaží prokázat vysvětlení. Jsou jimi model Holandské nemoci a model rentiérského státu.

1.1.1.1 Model Holandské nemoci

Jak už jsem zmínila výše, tzv. Holandská nemoc se objevila v 70. letech 20. století v Nizozemí, podle kterého také dostala svůj název. V té době Holandsko objevilo naleziště Groningenského plynu. Pro zemi však tento objev neznamenal úspěch, nýbrž snížení výroby (Rudd, 1996, 1). Holandskou nemoc tedy můžeme definovat tak, že švývoz přírodních zdrojů způsobuje, že země na dané země se ve srovnání s jinými zeměmi zhodnocuje. V důsledku toho ztrácejí ostatní vývozní produkty svou konkurenceschopnost, přestože by mohly být nejvhodnějším nositelem technologického pokroku. V důsledku zhodnocování nyní jsou výrobky státu dražší a tím pádem méně konkurenceschopné vůči výrobkům jiných vývozců (Collier, 2007, 56). Pokud tuto teorii přeneseme na ropné boomy v 70. letech, zjistíme, že nebezpečí tkví v tom, že neropné obchodovatelné sektory, například výroba, jsou méně konkurenceschopné. Proto můžeme dojít k de-industrializaci, kterou můžeme považovat za jakousi šňemoc. Výrobní sektor je charakterizován jako jeden z nástrojů ekonomického růstu, a tudíž se tento proces přirovnává k nemoci. Pokud je totiž napaden výrobní systém, stát se nemůže rozvíjet (Cherif, 2012, 248; Corden, Neary, 1982, 825). Výsledky nerostných boomů ale závisí také na státních politikách. Ne vždy jsou nutné strukturální změny neropných obchodovatelných sektorů. To dokazuje také výrok Nearyho a van Wijnbergena: šší hospodářská výkonnost země následující po boomu nerostných surovin závisí do značné míry na politikách, které následují po objevení. I malé ekonomiky mají značný vliv na svou ekonomickou výkonnost (Di John, 2010, 2 - 3). Tento jev je také více tíflivý především pro rozvojové země, které se po objevení přírodního bohatství stanou závislými na příjmech z exportu nerostných surovin a nedokážou si vytvořit přimyslovou základnu (Cherif, 2012, 248).

1.1.1.2 Model rentiérského státu

Model rentiérského státu je jedním z nej častěji používaných modelů k vysvětlení mechanismu prokletí p írodních zdrojů. Tento mechanismus je založen na skutečnosti, že vysoké hodnoty rent z p írodních zdrojů ve srovnání s p íjmy, vytvářejí nepřiměřené úrovně dobývání renty³ (Di John, 2002, 1). ŠVelké míry dobývání renty př edpokládají negativní vliv na rozvojové výsledky, které stát produkuje (Di John, 2010, 3) Tento stav poté vede k v t ěmu výskytu konfliktů, a tím k v t ě pravděpodobnosti vypuknutí občanské války a zvyčování korupce (Di John, 2002, 1). Další charakteristikou modelu je, že šnadbytek ropy a nerostných surovin vytváří státní intervence, které brání růstu (Di John, 2010, 3). Existují dva typy tohoto modelu. Prvním typem je stát, který je bohatý na nerostné suroviny a má sklony k násilí. Druhým typem je také stát bohatý na nerostné suroviny, ale na rozdíl od př edchozího vytváří vyšší úroveň korupce a nižší tempo dlouhodobého růstu. V prvním typu tohoto modelu hrají významnou roli tzv. nezasloužené p íjmy (Di John, 2010, 1). Jsou to p íjmy, které plynou státu z prodeje nerostných surovin. Nezasloužené se jim říká proto, že stát nevyvalil žádné náklady ani nevykonal žádnou práci na výrobu komodit, ze kterých mu tyto p íjmy plynou (Smith, 2008, 780). Př edstavitelé státu se pak na tyto p íjmy spoléhají a nevytvářejí žádné vzájemné závazky s obyvateli státu prostřednictvím domácích daní (Di John, 2005, 967). Dalšími problémy souvisejícími s nezaslouženými p íjmy jsou korupce, pravděpodobný výskyt konfliktu a jiné. (Roll, Sperling, 2011, 11).

1.1.2 Příčiny fenoménu prokletí p írodních zdrojů

Lidé se již dlouho zabývají otázkou, proč p írodní zdroje nepřinářejí zemím blahobyt, ale spíše zkázu. Není zcela jasné, proč některé země zažívají prokletí. V každé zemi se mechanismus liší. Z velké části to závisí na typu p írodního bohatství a také na charakteristikách ekonomiky dané země (Olsson, 2003, 1 - 2). Existuje však několik teorií, proč země trpí prokletím. Mezi ně patří například dlouhodobý pokles ve směrnných relacích, nestabilní p íjmy, holandská nemoc, efekt vytěsnění, v t ě role státu, která zahrnuje špatné rozhodování, zvyšování korupce a renta, povaha investičního rozhodování a př emyslová politika, sociální a politické dopady (Stevens, 2003, 2). V následující části práce budou rozebrány a vysvětleny jednotlivé důvody.

---

³ Dobývání renty znamená, že obchodníci, firmy a jiné zájmové skupiny se snaží získat přístup k rentám, které plynou z prodeje vzácných surovin, v t ěnou nerostných surovin. K jeho získání využívají politické procesy a jsou ochotni podniknout i nelegální kroky, například korupce, a zároveň také investovat velké finanční prostředky k jeho získání. (Modrý pták, 2011)

Prvním d vodem, který vysv tluje prokletí p írodních zdroj je dlouhodobý pokles ve sm nných relacích. Tato teorie pochází od argentinského ekonoma Raula Prebische z roku 1950 a je typická pro strukturalistickou –kolu. Je založena na hypotéze, která íká, že šceny nerostných surovin a zem d lských produkt mají v dlouhodobém m ítku spí-e klesající charakter v porovnání s cenami výrobních komodit.ø Problém spo ívá v tom, že špoptávka po primárních produktech je neelastická ve srovnání s p íjmy, to znamená, že pokud se p íjem zvý-í o jedno procento, poptávka po nezpracovaných materiálech se zvý-í o mén e než jedno procento (Frankel, 2010, 5). Pokud tuto teorii p evedeme do praxe, znamená to, že p íjmy z exportu ropy, plynu a dal-ích nerostných surovin budou schopny pokrýt náklady na dovážené zboží ím dál mén e a tím budou bránit vytvá ení investic, které by rozvíjely ekonomiku (Stevens, 2003, 10).

Druhou p í inou jsou nestabilní p íjmy. Pro tuto teorii je charakteristické, že p íjmy z nerostných surovin jsou nestálé, protože jejich ceny nejsou v krátkodobém horizontu stabilní. Proto jsou zem , které se orientují na vývoz primárních komodit v nevýhod e proti pr myslovým zemím (Stevens, 2003, 10). Výrobní komodity totiž nezafívají takové cenové výkyvy jako primární komodity. V krátkodobém horizontu se ceny komodit musí upravovat podle toho, jaká je poptávka a nabídka. Pokud je zaznamenáno šmalé kolísání poptávky kv li po así, nebo nabídky kv li poruchám, je pot eba ceny upravit (Frankel, 2010, 10). Z d vodu nestabilních p íjm má stát velké problémy s vytvo ením fiskální politiky⁴. Pro investory to p edstavuje nejistotu p í investování a m že dojde k pozastavení výdajových politik. (Stevens, 2003, 10).

T etí p í inou je efekt vyt sn ní. Tento efekt souvisí s Holandskou nemocí, která je již vysv tlena v podkapitole 1.1.1.1. Jeho podstatou je, že šinvesti ní plány pro ropu, plyn a nerostné suroviny jsou v porovnání s plány pro ostatní sektory ekonomiky v t-í a nárokují si právo na nedostatkové zdroje.ø. Ekonomika si nedokáže zajistit rozvoj, protože se investuje více do p írodního bohatství než do ostatních ekonomických sektor (Stevens, 2003, 13). V tomto p ípad hrozí nebezpečí de-industrializace, která je následkem toho, že obchodovatelné komodity, které jsou vyt sn ny, pocházejí ze zpracovatelského sektoru (Frankel, 2010, 18).

tvrtým d vodem, který vysv tluje, že se státu po nalezení p írodního bohatství nedá í, je v t-í zapojení státu do ekonomiky. Pokud je stát vlastníkem nerostných

---

⁴ Jde o politiky týkající se rozpo tu, státního dluhu, daní, apod. (Kopcke, Tootell, Triest, 2006)

surovin, příjmy z jeho prodeje připadají právem, přesněji jen vláda. Proto musí vláda intenzivněji zasahovat do ekonomiky. Mnoho států trpí prokletím kvůli špatným postupům jejich vlády, například Venezuela. Avšak Botswana a Chile se považují za úplný opak. V těchto intervencích vlády v ekonomice tvoří problém pro tranzitivní země, které se snaží snížit roli státu v ekonomice (Stevens, 2003, 13 - 16). Je důležité se vyvarovat provádění špatných rozhodnutí, zvyklosti korupce a dobývání renty. Je nutné dbát na povahu investičních rozhodnutí a na právní politiku. Špatná rozhodnutí jsou důsledkem neefektivních velkých příjmů. Vlády tak necítí potřebu přijímat nová rozhodnutí. Ani náhlá a rychlá rozhodnutí nejsou správnou volbou. Při vlastnictví vysokých finančních prostředků se zvyšuje pravděpodobnost výskytu korupce a dobývání renty. V důsledku toho jsou pak prováděna špatná investiční rozhodnutí a zároveň se projevuje neochota zahraničních investorů v zemi investovat (Clemens, 2007, 17). Problém právní politiky spojuje špatné rozhodování obecně a špatné investiční rozhodování. Jak už jsem zmínil, země si nedokážou vytvořit pevnou právní základnu a jejich právní politiky jsou často založeny na náhradě dovozu (Stevens, 2003, 13 - 16). Povaha investičních rozhodnutí je zrádná v případě, že tyto investice jsou financovány z veřejek. Pro banky je výhodné poskytovat půjčky zemím bohatým na nerostné suroviny, protože ceny přírodních zdrojů jsou vysoké a banky mají jistotu, že státy dluh zaplatí. Problém však nastává, když ceny komodit klesnou a banky požadují splacení půjčky (Stiglitz, 2005, 15).

Pátým důvodem jsou sociální a politické dopady. Byly zpracovány studie, které dokazují, že země, které jsou bohaté na přírodní zdroje, mají slabou institucionální výkonnost. Existují však i jiné názory, které říkají, že rozdílné příjmy pramenící z neefektivních institucí nejsou výsledkem hojnosti přírodních zdrojů, ale koloniální historie země (Stevens, 2003, 17). Do této skupiny můžeme zařadit také makroekonomické příčiny prokletí. Státy, které se vyhnuly prokletí, přijaly takové makroekonomické politiky, které jim napomohly k tomu, aby své bohatství využily ke svému prospěchu. Je důležité si stanovit například tempo těžby nerostných surovin, oblastí, do kterých se bude investovat, apod. Země, které v tomto boji neuspěly, neměly kvalitní makroekonomické politiky. S vytvářením politik je úzce spojena povaha státního režimu. V autoritativních režimech se výnosy z diamantů většinou investují do vojenského sektoru (Stiglitz, 2005, 14). Většina států bohatých na nerostné suroviny však mají autoritativní režim. V těchto zemích je problematické zavést demokracii, protože dokonce nerostné bohatství brání zavedení demokratického režimu. K tomu jsou

více náchylné země vyvážející ropu. Pouze Mexiko a Venezuela, které se řadí mezi 20 největších exportérů ropy, se dají považovat za demokratické státy (Weinthal, Luong, 2006, 36). Státy se také rozlišují na vývojové státy a dravé státy. Vývojový stát se projevuje nejprve útlakem a poté výkonností a ekonomický růst se v něm projevuje. Naproti tomu v tzv. dravém státě dochází jen k malé ekonomické výkonnosti, protože základní komodity mají malou konkurenceschopnost a přemýšlení a veřejné služby se rozvíjejí velmi pomalu (Stevens, 2003, 17).

1.1.3 Důsledky prokletí přirodních zdrojů

Problémem je, že následky prokletí přirodních zdrojů jsou zetelné a s odstupem času. To znamená, že se neprojevují hned, ale až v dlouhodobém horizontu a v tichou bývají důsledkem špatných rozhodnutí vlády. Šládrá přijímá špatná rozhodnutí ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že si vláda neuvědomuje, jaké následky budou její kroky mít. Kdyby to věděla, jistě by přijala jiná rozhodnutí. Druhým důvodem jsou rozdílné zájmy politiků a společnosti (Collier, 2007, 1). Objevení přirodních zdrojů může mít pozitivní účinek, který spočívá ve vyuffití nerostných surovin ke svému prospěchu. Více pravděpodobné jsou negativní důsledky, které se nejvíce projevují na ekonomickém růstu země, zvyšování chudoby, politické nestability a také na vypuknutí konfliktu v zemi (UNDP, 2006, V).

Kdyžli země nalezne nerostné suroviny, v tichou následuje konflikt. Nejastěji v zemi proběhne občanská válka. Tento scénář se týká především rozvojových zemí. Je totiž dokázáno, že ke konfliktu jsou náchylnější země, které mají nízké příjmy, u nichž se projevil pomalý ekonomický růst, nebo se nacházejí ve stagnaci i dokonce úpadku. Dále země, které mají slabou ekonomiku nebo jsou závislé na vývozu přirodních zdrojů (Collier, 2007, 33 - 37). Všechny tyto charakteristiky jsou společné, jak přirodním občanské války, tak přirodním prokletí přirodních zdrojů. Proto je prokletí často doprovázeno konfliktem. Pokud vývoz určitého státu závisí na nerostných surovinách, je u něj 23% pravděpodobnost vypuknutí konfliktu během náhodně vybraných 5 let. Naproti tomu pro stát, který svůj vývoz nezakládá na přirodních zdrojích, představuje toto riziko pouze 0,5 %. Problémem je ale samotná definice války. Je potřeba stanovit hranici, která oddělí válečný konflikt od politického násilí. Válečný konflikt se v tomto případě charakterizuje minimálně 1000 padlými osobami v bojích za rok (Di John, 2002, 7).

Přijetí rozhodovacím procesem by vláda měla brát v úvahu tyto body, které by měla projednat, aby se vyhnula nepatřným rozhodnutím. Tyto body jsou projednání smlouvy o těžbě nerostných zdrojů, návrh rysů smlouvy, transparentnost příjmů, rozhodnutí o celkových úsporách a rozhodnutí o veřejných investicích. Smlouva o těžbě nerostných zdrojů se uzavírá s tuzemskými společnostmi, protože země nemají kapacity ani znalosti, aby mohly těžbu suroviny samy (Collier, 2007). S tuzemskými společnostmi je nutné vyjednat vlastnický podíl mezi společnostmi a státem. Tedy šňákovým dílem si budou mezi sebou rozdělovat příjmy z nerostného bohatství. Dále musí smlouva obsahovat způsob, šňákovým se budou pokrývat náklady na získání příjmů (Radon, 2008, 48). Výhodou pro zemi je, jestliže je jediným vlastníkem surovin. Nevýhodou je, že stát neuvádí hodnotu bohatství a tudíž ani hodnotu těžebních práv. Druhou nevýhodou jsou problémy s agendou. Ty se dají vyřešit provedením geologického průzkumu, který ocení hodnotu nerostného bohatství. Následně se uspořádá aukce, která zajistí, že stát nebude podveden. Ve smlouvě je nutné upravit práva tuzemské firmy, která mají tyto aspekty: šňáková délka, daňový režim a dluhová závazk. Dluhová závazk pro představuje největší problém. Státy v tuzemsku nemají dobrou pověst mezi investory, a proto jsou nabídky pro státy v tuzemsku nevýhodné. Firmy se totiž snaží pojistit pro případ, že by stát smlouvu nedodržel (Collier, 2007). Dalším krokem je zajistit transparentnost příjmů, protože díky ní je možné snižovat chudobu, bojovat proti korupci, vytvořit prostředí pro dlouhodobý ekonomický růst (ICMM, 2009). Dále je důležité proto, aby se dalo lépe kontrolovat, zda finanční prostředky, které plynou státu od těžebních společností, splňují podmínky smlouvy nebo ne. Do roku 2002 byly tyto informace tajné, tudíž byl prostor pro podvody buď ze strany těžebních společností, nebo ze strany vládních pracovníků. Rozhodnutí o celkových úsporách patří mezi nejdůležitější rozhodnutí. Musí se vyřešit dlouhodobé i střednědobé hledisko. Z dlouhodobého hlediska se jedná především o vyerpávání zdrojů. Úspory by měly záviset na délce životnosti zdrojů a pravděpodobné návratnosti investic (Collier, 2007). Úspory by měly být vytvářeny také s ohledem na budoucí generace. Zdroje se budou postupně vyerpávat a s klesajícími zásobami zdrojů se budou snižovat i příjmy z jejich prodeje. Proto je důležité zajistit do budoucna úspory, ze kterých se bude erpat (Coutinho, 2011). Z hlediska střednědobého období je potřeba dbát na cenové cykly komodit. Rozhodnutí o veřejných investicích znamená, že šňáková musí být rozhodnuto, kolik úspor bude investováno v zahraničí a co se týká úspor investovaných ve vlastním státě, musí se zvolit, kam se budou peníze investovat. (Collier, 2007). Investovat by se mělo

p edev-ím šdo fyzické infrastruktury, do úspor, do sniflování chudoby, prost ednictvím zlep-ení zdravotní pé e a vzd láníõ (UNDP, 2006, VI)

1.2 De Beers

Historie t flby diamant nesahá do dávné minulosti. Je to pom rn nové odv tví, které se zrodilo v 19. století. V té dob byla nabídka diamant ve sv t velmi vzácná. Jediné dva státy, které produkovaly diamanty, byly Brazílie a Indie. Kdyfl se tedy v roce 1866 v Jiřní Africe objevily diamanty, byla to velmi významná událost (Edward Jay Epstein, 1982). Této p šleflitosti vyuffil jeden z prvních obchodník v této oblasti Cecil Rhodes. V roce 1880 ovládl dostate n velký podíl diamant a spolu se svým spole níkem Charlesem Ruddem zalořili spole nost DeBeers Mining Company (Picton, 2008, 6). Spole nost se snařfí udržet pov st diamant jako vzácné komodity. Nicmén v 70. letech 20. století se v Izraeli vyskytla vysoká inflace a spole nost byla ohrořena. Diamanty se totiž vyufflávaly jako uchovatel hodnoty, a proto se za aly pouřlávat jako zástava. To p edstavovalo problém pro strategii zachování dořmu, fle diamanty jsou vzácné a v né, tzn., fle jakmile se prodají, jifl se nemohou prodat znovu. Z dvodu inflace se v-ak diamanty nahromadily u obchodník , kte í je za ali znovu prodávat. Tím do-řo ke sníření jejich ceny a k ohroření pov sti diamant jako vzácné komodity. Nakonec byl Izrael vylou en ze svazu (Kretschmer, 1998, 3).

Spole nost De Beers vyvinula strategii, díky kterým dokázala vyvolat v lidech dořem, fle jsou diamanty vzácnou komoditou. Mezi n se adí kontrola nabídky této komodity a marketingová strategie. Marketingová strategie spo ívá v zavedení vysokých jednotných cen a snaže zaloflit hodnotu diamant na jejich nedostatku. Doly, které vlastní a spravuje spole nost De Beers, tvo í 43% podíl celkové hodnoty surových diamant sv ta. Av-ak celý kartel, který zahrnuje De Beers a dal-í spole nosti t flící diamanty, kontroluje p iblifn 75 % sv tového trhu surových diamant (Bergensstock, Maskulka, 2001, 2 - 3).

De Beers je nejv t-í spole ností na sv t , která se zabývá t flbou, zpracováním a prodejem diamant (De Beers, 2010). Je to v podstat skupina spole ností, jejíř základ tvo í t i hlavní partne i: Anglo American Group, která má podíl 45 %, Central Holdings Group, jejíř podíl je 40 % a Government of the Republic of Botswana, která vlastní 15% podíl (De Beers, 2007). P sobí na v-ech -esti kontinentech ve více nefl dvaceti zemích sv ta. Ve ty ech z t chto dvaceti zemí provádí t flbu surových diamant . T mito zem mi jsou Kanada, Namibie, Botswana a Jiřní Afrika. V Kanad

p sobí pod jménem De Beers Canada. Byla zde založena v roce 1998 a vlastní 100 % podíl. V Kanadě existují dvě těžební oblasti: Snap Lake a Victor. V Namibii byla společnost založena v roce 1994 pod jménem Namdeb. Vlastnictví je rozděleno mezi Namdeb a vládu Namibijské republiky v poměru 50/50. Těžba probíhá v Namibii v pěti těžebních oblastech, kterými jsou Atlantic 1, Alluvial Contractors, Elizabeth Bay, Mining Area 1 a Orange River. V Botswaně byla firma založena v roce 1968 pod jménem Debswana. Vlastnický podíl je opět rozdělen mezi vládu Botswanské republiky a Debswanu v poměru 50/50. V Botswaně se vyskytují tři těžební oblasti, kterými jsou Damtshaa, Orapa, Letlhakane a Jwaneng. Posledním státem, ve kterém De Beers provádí těžbu diamantů je Jižní Afrika. De Beers působí v Jižní Africe nejdéle, oficiálně od roku 1888 pod jménem De Beers Consolidated Mines. Zde existuje partnerství mezi společností De Beers a společností BEE, takže podíl je rozdělen v poměru 74/26. V Jižní Africe se vyskytuje nejvíce těžebních oblastí: Venetia, Voorspoed, Kimberley, Finsch, Namaqualand a SASA (De Beers, 2011; De Beers, 2007; De Beers, 2010).

2 Botswana, nalezení diamant a následná strategie vlády

Tato kapitola navazuje na předchozí část práce. Snadí se využít její teoretický základ a postavit ho do kontrastu se zkušenostmi Botswany. Hlavním cílem této části práce je dokázat, že Botswana se prokletí přirodních zdroj vyhnula a je tedy výjimkou. V první podkapitole je uvedena socioekonomická situace v Botswaně v období nezávislosti a dnes. Ve druhé podkapitole je uvedeno nalezení nerostných surovin a otevření jednotlivých dolů. Třetí podkapitola se zabývá faktory, které se podílely na úspěšném zafleknání prokletí přirodních zdrojů. A ve čtvrté podkapitole je porovnána teorie se zkušenostmi Botswany.

2.1 Botswana

Botswana je země, která leží v severní části jihozápadní Afriky. Rozloha Botswany činí 581 730 km² a je 48. největší zemí světa. Velikostí se dá porovnat k Francii. Počet obyvatel Botswany je 2 098 018. Botswana je velmi málo obydlená její hustota obyvatelstva je přibližně 3,5 oby./km². Botswana je z hlediska etnického složení poměrně jednotná země. Největší etnickou skupinou je Tswana, nebo také Setswana (79 %) dále následuje Kalanga (11 %), Basarwa 3 % a ostatní etnické skupiny, které zahrnují Kgalagadi a evropskou rasu (7 %). (CIA, 2013c; CIA, 2013d). Hlavními problémy státu jsou nezaměstnanost, chudoba, nerovnost, epidemie HIV/AIDS a nedodržování lidských práv. Mezi environmentální problémy patří nadměrná pastva, desertifikace a omezené zásoby vody (Good, 1993, 203; UNDP, 2005, 17; Wiesfelder, 1980, 8; UNAIDS, 2011; CIA, 2013c).

Botswana nebyla vždycky ekonomicky prosperujícím státem s dobrou infrastrukturou a kvalitní sítí služeb. Před nalezením diamantů závisela botswanská ekonomika na zemědělské produkci. (Cann, 2008, 38). Když v roce 1966 získala země nezávislost, její situace byla velmi špatná. Její HDP bylo pouze 80 dolarů na obyvatele (Valentine, 1993, 4). Byl to stát, kde nebylo více než 12 kilometrů zpevněných silnic, 22 lidí v Botswaně, kteří dokončili univerzitu a 100 osob, které dokončily střední školu (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 1). Země měla problémy s hladem, negramotností, nedostatkem pitné vody a vyskytovalo se zde minimum zdravotních středisek (Beaulier, Subrick, 2007, 9). Existovaly pouze dvě střední školy. Navíc, kvalita výuky byla velmi nízká, vyučovací metody byly velké a podíl absencí byl vysoký. Zemědělský sektor se také potácel s vážnými problémy (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 17). I když byla Botswana samostatným státem, finančně stále závisela na Velké

Británii. Spojené království jí poskytovalo finanční prostředky na administrativní a rozvojové výdaje (Van Wyk, 2009, 16). Bývalá koloniální mocnost pokrývala až 50 % vládních nákladů (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 17).

Z pohledu ekonomů⁵ hrála v její neprospěch také poloha (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 1). Jako vnitrozemský stát bez přístupu k moři byl její rozvoj závislý z velké části na jejích sousedech. Byl závislý na jejich infrastruktuře. Sousední země také mohli pro Botswanu tvořit trhy, kde by mohla obchodovat se svými výrobky. Ale po objevení nerostného bohatství jí země nebyla na sousedech tak závislá, protože diamanty jí přinesly velké bohatství (Collier, 2007).

Díky diamantům byla Botswana mezi lety 1965 a 1995 nejrychleji rostoucí ekonomikou na světě. V tomto období rostla ekonomika země v průměru o 7,7 % ročně. Zetěť nejchudší země světa se dnes Botswana řadí k zemím s vyšší středními příjmy (Beaulier, 2003, 231; The World Bank, 2013).

I dnes si Botswana vede poměrně dobře. Její ekonomický růst byl v roce 2010 7,2 % (UNdata, 2013). Celkové HDP k roku 2010 činilo 28,86 miliard dolarů, z toho vyplývá, že HDP na osobu je 15 800 dolarů. Co se týče importu, Botswana dováží stroje, potraviny, dopravní zařízení, elektrické spotřebiče, textil, kov a kovové výrobky, palivové a ropné produkty (CIA, 2013c). Celkový objem dovozu činil v roce 2010 5,656 miliard dolarů (UNdata, 2013). Botswana se orientuje na vývoz diamantů, niklu, sody, mýdla, textilu a masa (CIA, 2013c). V roce 2010 byl celkový objem vývozu 4,693 miliard dolarů (UNdata, 2013). Inflace dosahovala v roce 2010 hodnoty 6,9 % (SACU, 2010). Zlepšily se i indikátory vzdělání. Gramotnost u osob starších 15 byla mezi lety 2005 a 2009 84,1 % a u mladých lidí mezi 15 a 24 let 95,3 % (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2013a). V letech 2006 a 2009 připadlo 25,2 fláka na učitele na základních školách a 13,9 fláka na učitele na středních školách (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2013b). Výše finančních prostředků vynaložených na zdravotní péči v roce 2009 byla 612 dolarů na obyvatele. V porovnání s průměrnými africkými výdaji na zdravotní péči, které představují 89,6 dolarů na obyvatele, jsou botswanské náklady obrovské (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2013c). Zvýšil se také počet zdravotnických zařízení. (WHO, 2010 a 2013). Přesto však má země stále velké problémy. I když je Botswana jedna z nejrychleji rostoucích ekonomik na světě, v zemi je velký podíl lidí, žijících

---

⁵ David E. Bloom and Jeffrey D. Sachs

pod hranicí chudoby. Data z roku 2010 ukazují, že 20,7 % populace žilo pod národní hranicí chudoby (AfDB, 2012, 2 - 3).

2.2 Historie a objevení diamant

Botswana byla protektorátem britského impéria od roku 1885. V té době byla známá jako Bečuánsko. Po pětiblítní osmi desetiletých nadvládě britského království, získalo v roce 1966 Bečuánsko nezávislost. Do čela Botswanské republiky se postavil prezident Seretse Khama (Fearon, Laitin, 2005, 1 - 2). Velká Británie založila Bečuánský protektorát, ze strategických důvodů, aby měla zajištěnou cestu na sever do vnitrozemí. (Mogalakwe, 2003, 90)

Třetíská společnost De Beers, která působí také v Jižní Africe, začala s hledáním diamantů v Botswaně již v roce 1955. Diamanty byly objeveny v roce 1967, tedy rok po ukončení britské nadvlády. Byly objeveny na místě, kde se nyní rozkládá dolož Orapa. Tento důl je proto nejstarším dolem v Botswaně a současně druhým největším dolem na světě. Jeho rozloha je 262 akrů. Oficiálně byl důl Orapa ustaven v roce 1971. Předpokládá se, že se bude vyvíjet ještě dalších 30 let. Dále následovalo objevení dolu Letlhakane v roce 1968, který byl otevřen v roce 1975. Tento důl je tvořen dvěma žilami, pojmenovanými Letlhakane 1 a Letlhakane 2. Následně v roce 1972 byl objeven důl Jwaneng. Tento důl je významný hned ze dvou důvodů. Podle karátové hmotnosti jeho diamantů, je druhým nejproduktivnějším dolem na světě. A za druhé, Jwaneng zastává prvenství mezi doly světa, protože produkuje diamanty s největší hodnotou. Nejmladším botswanským dolem je důl Damtshaa, který byl uveden do provozu v roce 2002. V roce 1978 byla založena společnost De Beers a vládou Botswanské republiky společnost Debswana. Debswana je oddělená od firmy De Beers a vlastnické podíly obou majitelů jsou po 50 %. Tato botswanská firma působí na světový trh s diamanty více než 30 % z celkového objemu diamantů dovážených na trh (Cann, 2008, 38; Van Wyk, 2009, 36).

2.3 Vládní strategie

Cílem podkapitoly Vládní strategie je popsat jednotlivé faktory, které se podílely na odvrácení prokletí přírodních zdrojů. Mezi ně patří instituce a instituce soukromého vlastnictví, vláda, antikorupční politika, fondy a politiky, omezení elit a jejich výhody.

2.3.1 Instituce a instituce soukromého vlastnictví

Botswana se podařilo vytvořit kvalitní instituce. Pro jejich tvorbu měla dobrý základ. Státní instituce se totiž dochovaly z před-koloniálního období (Iimi, 2007, 675). Souasným institucím tedy předcházely instituce Tswana. Jejich charakteristickým rysem byla jejich sjednocenost (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 10). Moderní botswanské politické instituce se vyvinuly z tradicí před-koloniální tswanské kultury a britského vlivu během protektorátu (Martin, 2008, 40). Pokud by britský kolonialismus probíhal tvrdší formou, je pravděpodobné, že by byly instituce zničeny a nahrazeny britskými. Kolonialismus byl ale velmi slabý. Velké Británii šlo pouze o zajistění si cesty do vnitrozemí a botswanské území jí jinak nepřišlo atraktivní (Iimi, 2007, 675). Na utváření institucí měl vliv hned několik faktorů. Byla to politická rozhodnutí prvních dvou prezidentů Seretse Khama a Quetta Masireho, příjmy z diamantů, předvodní kmenové instituce, slabý kolonialismus a silné politické zájmy elit na venkově (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 3). Jejich charakteristickými rysy byly šetrnost, zapojení ve veřejnosti a konzultace zákonů v politickém procesu a to, že politické elity byly omezením jejich vlády a byly zodpovědné lidem (Martin, 2008, 41). Významné bylo vytvoření institucí soukromého vlastnictví (institutions of private property). Dokázaly poskytnout ochranu vlastnických práv investorům, podílejí se na omezení politických elit politickým systémem, zprostředkovávají politickou stabilitu apod. Na tyto instituce jsou stanoveny dva požadavky: zaprvé musí poskytovat bezpečná vlastnická práva, tak aby investoři mohli očekávat návratnost svých investic a za druhé šlo o investice široké veřejnosti, protože pokud jsou vlastnická práva chráněna v rukou pouze malé skupiny lidí, tak vlastnická práva většiny lidí nejsou bezpečná (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 2, 5, 22).

2.3.2 Vláda, která přispěla k úspěchu

V 60. letech vznikly dvě významné politické strany. První byla Bečuánská lidová strana (Bechuanaland People's Party, BPP), která zastávala antikoloniální postoj. Někteří, hlavně Británie, považovali BPP za velmi radikální. Její postoj ke koloniální správě a tradicím elitám byl velmi kritický. Druhou byla Bečuánská demokratická strana (Bechuanaland Democratic Party, BDP), kterou založil Seretse Khama. Členy BDP byla švédská elita učitelů, státních úředníků a také tradiční kmenoví vůdci. Někteří členové BDP byli předsedli ve vládě v období kolonizace. V roce 1965 vyhrála Seretseho strana volby. (Acemoglu, 2001, 14, Mogalakwe, 2003, 92) Kromě BPP

tvořila silnou opozici také Botswana National Front (BNF), (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 15). Botswana byla kolem roku 1980 jedinou zemí, která měla vícestrannou vládu. (Mogae, 2006) Transparentnost vlády byla podporována souborem institucí zvaných Kgotla, které fungovaly jako konzultativní orgány a vytvářely důvěru k vládě. Systém spočíval ve shromáždění lidí, kde se diskutovaly veřejné otázky s náčelníky kmenů a později s vládou. (Lewin, 2011, 82; Beaulier, Subrick, 2007, 19) Při diskuzích v Kgotle bylo povoleno kritizovat náčelníky kmenů (Beaulier, 2003, 228).

2.3.3 Antikorupční politika

Botswana neměla s korupcí velké problémy. Šlo by dle všeho jakýkoliv, zdálo se, že botswanská politická elita zvládala korupci dobře, i navzdory tomu, že vládla zemi s tak záviděníhodným tempem ekonomického růstu... Problémy s korupcí se vyskytly až v 90. letech, kdy se provalilo několik korupčních skandálů (Doig, Riley, 1998, 50 a 51). Následně vláda v roce 1994 zavedla Úřad pro korupci a ekonomický zločin, který každoročně poskytuje parlamentu zprávy (Iimi, 2007, 676; Doig, Riley, 1998, 51). Cílem úřadu je předcházet korupci a bojovat s ní. Zaměřuje se na boj s korupcí ve vládním, soukromém sektoru a ve veřejných orgánech. Tento boj spočívá šv omezování příležitostí ke korupci (DCEC, 2011a). Pro stanovení možných rizikových oblastí, kde by se korupce mohla vyskytnout, existuje mechanismus Corruption Risk Assessment. Jeho úkolem je stanovit, jak velkému riziku korupce jsou vláda a další sektory vystaveny (DCEC, 2011b). Dále se úřad zaměřuje i na její prevenci prostřednictvím Corruption Prevention Group. Mechanismus Corruption Prevention Group šv yhodnocuje běžnou praxi a s ní spojené postupy ve veřejném a soukromém sektoru. Organizace podezřelých z korupce jsou podrobeny pečlivému zkoumání (OAG, 2008, 10). Dále se úřad orientuje také na podnikatelský sektor, kde dbá na etické podnikání, tak aby bylo zamezeno korupci (DCEC, 2011a). Zemi se daří elit korupci také díky demokracii spojené se svobodou tisku, který má velký podíl na bojování s korupcí (Mogae, 2006). Úřad pro korupci a ekonomický zločin se soustředí dvě politiky. Jednou z nich je Kodex etického chování v poskytování veřejných služeb. Je vyvíjeno, aby zaměstnanci vládního i soukromého sektoru dodržovali etická pravidla chování při vzájemném jednání (DCEC, 2011c). Druhou politikou je Dobrá správa veřejných, transparentnost a zásady právního státu. Tato politika je spojena se zákony, které jsou jasné, stabilní a spravedlivé, ochraňují základní práva a zahrnují v sobě bezpečnost lidí i vlastnictví. Vládní představitelé jsou

zákony omezování a jsou jim zodpovídní (DCEC, 2011d). Existuje také systém veřejného vzdělávání, který vyživává orgán Kgotla, kde veřejnost získává povědomí o korupci a o nutnosti s ní bojovat. Jsou pořádány také nejrozličnější debaty a diskusní panely, které mají za cíl, aby lidé porozuměli korupci a dobré správě veřejných. Ve vzdělávání jsou využívána i média, jejichž prostřednictvím se vysílají kampaně a diskuze. Existují také anti-korupční kluby, které vznikají ve školách a jejich cílem je seznámit děti a studenty s problematikou korupce a ekonomických zločinů (OAG, 2008, 12 - 13).

2.3.4 Omezení elit

Elita byla tvořena vlastníky dobytka, úředníky, státními úředníky a kmenovými vlivy. Elity byly zároveň členy vlády a dalších institucí (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 15, 22). Krátce po vyhlášení nezávislosti tvořili vládu z velké části vlastníci dobytka (Mogalakwe, 2003, 86). Proto měli její členové velký zájem na rozvoji země dle svých a především dobytčáckého přemýšlení. A protože krátce po vyhlášení nezávislosti bylo dobytčáctví a obchodování s hovězím masem hlavním sektorem ekonomiky, pokrývaly se zájmy vlády s ekonomickými potřebami státu, což bylo rozhodně velkou výhodou (Taylor, 2002, 5). Představitelé vlády byli opatrní při nakládání s příjmy z diamantů. Byli omezeni národními rozvojovými plány. Omezení spočívalo v pevně nastavených cílech a v nedostatku prostoru s plýtváním penězi. Díky dlouhodobému plánování se také zamezilo dobývání renty. Z vlády se tak nestala instituce, která by chtěla obohatit pouze své členy (Beaulier, Subrick, 2007). Za další omezení vlády považují i orgán Kgotla, který slouží jako diskusní fórum pro obyvatele a představitelé vlády. Lidé jsou tímto způsobem propojeni s vládou a mají tak přehled o tom, co se v zemi děje (Lewin, 2011, 82). Od 90. let můžeme za omezení považovat i Úřad pro korupci a ekonomický zločin, který dbá na prevenci a boj proti korupci (DCEC, 2011a). Mezi omezení patří také instituce, které omezují vládu. Elita se totiž musí řídit zákony a je zodpovědná lidu (Martin, 2008, 41).

2.3.5 Fondy, politiky a postupy

Krátce po vyhlášení nezávislosti se Seretse Khama podílel na vyjednávání s Jižní Afrikou, kde zajistil vyrovnané podíly z tržeb v rámci Celní unie. Když byly objeveny diamanty a příjmy z jejich exportu se začaly zvyšovat, byla upravena smlouva se společností De Beers. Byl vyjednáán 50% podíl pro botswanskou vládu (Taylor, 2002, 4). Na vyjednání 50% podílu se také velkou měrou podílelo těsto, protože vyjednávání

probíhala ještě před objevením největšího diamantového dolu. Společnost proto netušila, jaké množství diamantů se v Botswaně ukrývá a podíl byl dohodnut poměrně bez problémů (Mogae, 2006).

Zemědělské politiky navázaly na ty předchozí. Zaměřovaly se hlavně na stavbu vodních zdrojů, distribuci vakcín a dotování veterinárních služeb. V roce 1965 vznikla Botswana Meat Commission (BMC). Je to polostátní organizace, která vznikla, aby podporovala rozvoj živočišné výroby, produkci hovězího masa a s ním spojené výroby (BMC, 2010). Byla to jatka, která se stala hlavním odběratelem masa. Po vyhlášení nezávislosti ovládala botswanskou výrobu. Jejich výhodou bylo také to, že zaměstnávaly velký podíl obyvatelstva. (Hillbom, 2008, 196, 198)

Prezident Khama se podílel na tom, aby byla zodpovědnost za příjmy z diamantů v rukou centrální vlády. Byl proti tomu, aby výnosy z prodeje nerostných surovin mířily přímo jednotlivým kmenům. Podařilo se mu sladit zájmy všech botswanských kmenů, a tak dosáhl toho, že finanční prostředky šly do společného fondu. Z něho se pak rovnoměrně investovalo do rozvoje země. Díky tomuto postupu byl zajištěn dlouhodobý úspěch a pravděpodobnost konfliktu mezi jednotlivými kmeny tak byla minimální. V jeho politikách pokračovali také prezident Masire i Mogae (Beulier, Subrick, 2007, 15 - 16). Bývalý prezident Mogae zdůrazňuje, že veškerá práva na nerostné suroviny náleží státu, nehledě na to, kdo je vlastníkem půdy, na které byly zdroje nalezeny. Byl to jeden z cílů jejich politiky a díky němu mohli zajistit rozvoj pro všechny, protože s financemi hospodařila vláda. Další výhodou, která z této politiky plyne, je, že se neobjevily žádné boje o získání moci nad nerostnými surovinami (Mogae, 2006).

Vláda implementovala politiky v demokratickém liberálním prostředí. Patřily mezi ně například nízké daně, vyvážený rozpočet, volný trh, respekt k vlastnickým právům a další. (Beulier, Subrick, 2007, 3 a 4, Mogalakwe, 2003, 86)

Pro hospodaření s nerostnými surovinami je zapotřebí vytvořit dlouhodobý plán těžby a vyvinout mechanismy pro nakládání s příjmy z jejich prodeje. Pokud stát disponuje slabými institucemi, příjmy jsou rychle promrhány. Stejně tak je zapotřebí navrhnout kvalitní politiky, aby nedocházelo k nadměrné těžbě a následně k rychlému vyerpání zdrojů. (Iimi, 2007, 668 - 673)

Rozvoj Botswany je založen na Ministerstvu financí a rozvojového plánování (MFDP) a na národních rozvojových plánech (NDPs), (Taylor, 2002, 14).

V roce 1970 bylo založeno hlavní rozvojová instituce Ministerstvo financí a rozvojového plánování, které je považováno za hlavní rozvojovou instituci v zemi.

Ministerstvo také provádí dlouhodobou ekonomickou politiku (Good, 2008, 3). Pracuje prostřednictvím oddělení, odborů a polostátních organizací. Je rozdělena na 2 oddělení, Economic Affairs and Financial Policy Division a Development and Budget Division, a 4 odbory, Corporate Service Department, Office of Accountant General, Department of Internal Audit a Central Statistics Office. Polostátní organizace se dělí do tří hlavních kategorií: finanční polostátní organizace, nefinanční podniky a nefinanční polostátní instituce. Mezi ně patří například Botswana Development Corporation (BDC), Citizen Entrepreneurial Development Agency (CEDA), Botswana Institute of Development Policy Analysis (BIDPA), a další (MFDP, 2009b). Ministerstvo se zabývá například vytvářením národních rozvojových plánů, daňovou politikou, rozvojovými programy, výdajovým plánováním a důchodovými politikami (MFDP, 2009a).

Národní rozvojové plány se zavedly v roce 1966 (MFDP, 2011). Vytvářejí se na pětileté období a musejí být přijaty jednohlasně. Jsou to specifické projekty, které se vytvářejí na delší časové období. Z toho vyplývají některé zásady, které je nutno dodržovat, například zákonodárci musí předem projednat každé své rozhodnutí. To znamená, že finanční zdroje musí být vynaloženy na oblasti, kde je to zapotřebí. Pro plýtvání financemi zde není prostor. NDPs zároveň stanovují pravidla pro zákonodárce a připínají ke snížení problémů dobývání renty a tomu, aby rostly vládní výdaje, proto je vše plánováno dopředu. Zpočátku se plány zabývaly jednotlivými sektory, například infrastruktura, makroekonomická stabilita atd. (Beaulier, Subrick, 2007, 17 a 20).

Když se Botswana začalo dařit a příjmy z diamantů rostly, země si mohla dovést zavést první rozvojový program Accelerated Rural Development Program z roku 1974 (Taylor, 2002, 4). Program byl součástí tohoto národního rozvojového plánu z let 1973 a 1978. Zaměřoval se na rozvoj venkova, protože stav infrastruktury na venkově byl velmi špatný (Chambers, 1977, xi). Součástí plánu byly stavby cest, přehrad, vodních sítí, klinik, škol apod. (Taylor, 2002, 4). Díky programu získalo práci v průměru 2 až 3 tisíce lidí za měsíc. Jednalo se především o osoby s nízkou nebo žádnou kvalifikací (Chambers, 1977, xii). Díky výnosům z přírodního bohatství se země dokázala vymanit z ekonomické závislosti na Velké Británii. (Taylor, 2002, 4)

Mezi lety 70. a 80. let začala vláda podporovat průmysl a poskytovat mu dotace, proto vznikla polostátní instituce Botswana Development Corporation a také politika Financial Assistance Policy (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 18). Botswana Development Corporation byla založena v roce 1970. Je to hlavní agentura pro

obchodní a pro myslový rozvoj. Vláda je jejím jediným vlastníkem (BDC, 2013). Financial Assistance Policy je hlavní politikou týkající se pro myslu. Byla zavedena v roce 1982. Na základě FAP se vláda pustila do inovativní industrializace, diversifikace, rozvoje podnikání a programu týkající se zaměstnanosti. Tyto hlavní cíle FAP jsou uskutečňovány prostřednictvím šgrantů směřujících do nových produktivních podnikatelských aktivit a rozvoje existujících výrobních aktivit ve výrobním sektoru, v zemědělství, které se nezaměřuje na dobytek a v malých tradičních sektorech. Vláda se pro tyto granty snaží vyhledávat finanční zdroje z prodeje diamantů (Valentine, 1993, 3, 8, 9).

V roce 1976 byla zavedena vlastní měna zvaná Pula (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 18). Fiskální politika byla prováděna prostřednictvím fondů, které spravovaly úspory, které si stát vytvářel z příjmů z nerostných surovin. Vznikly například dluhový fond Public Service Debt Management Fund, nebo příjmový stabilizační fond Revenue Stabilization Fund (Lewin, 2011, 85). Další fond, který vznikl, se nazývá Pula Fund. (Iimi, 2007, 675 - 676). Pula Fund byl založen v roce 1994 s cílem zajistit část příjmů z vývozu diamantů pro budoucí generace. Do tohoto fondu putují devizové rezervy, které jsou přebytkové a u kterých se očekává, že nebudou ve střednědobém horizontu použity (Bank of Botswana, 2013). Z Pula Fondu se financují dlouhodobé projekty (Iimi, 2007, 675). Fiskální politika spočívala také ve vytváření mezinárodních rezerv, investic do infrastruktury, vzdělání a zdravotní péče. Finanční rezervy státu tvořily v roce 2002 asi 41,2 miliard pul, s tímto množstvím finančních prostředků, by bylo možné pokrýt dovoz zboží a služeb na 39 měsíců (Taylor, 2002, 2).

2.3.6 **Instabilita a výhody**

Botswana má laičnost na své prezidenty. Především je nutné zdůraznit prvního prezidenta Seretse Khama, který se výrazně podílel na nasamostatnění země správným směrem. V duchu myšlenek prezidenta Khamy pokračovali i následující prezidenti Quett Masire, Festus Mogae a nyní od roku 2008 vykonává funkci prezidenta Ian Khama (CIA, 2013c). Seretse Khama byl předsedou jednoho z kmenů, který se v Botswaně vyskytoval. Kdyby byly objeveny diamanty, Khama mohl předat práva na nerostné suroviny svému kmeni, a tak by se kmen stal nebohatším a nejmocnějším v zemi. Postupem času by se země zmítala v konfliktech a snad i kmenové nesnášlivosti a tak by se nemluvilo o botswanském úspěchu. To ale Khama neudělal

a Botswana je dnes poměrně dobře fungující zemí (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 14, 24).

Tím stím také bylo, že jak Velká Británie, tak ani Botswana netušily jaké nerostné bohatství Botswana vlastní. V případě Británie to byla výhoda z toho důvodu, že vyjednávání o nezávislosti proběhlo bez problémů. Pokud by věděla, že země oplývá takovým nerostným bohatstvím, jistě by se jí tak lehce nevzdala. A pokud by Botswana věděla, že má velké nerostné bohatství, je možné, že by své politiky nastavili jinak. Ale protože bylo nerostné bohatství objeveno později, stály se vytvořit silné instituce s danými pravidly (Beaulier, Subrick, 2007, 20 - 22). Tím stím také je, že se neprojeví žádné konflikty, je to z velké části dáno tím, že Botswana je etnicky poměrně homogenním státem (Lewin, 2011, 82).

Výhodou bylo, že koloniální správa neměla povahu direktivního vládnutí, právě naopak. Během období protektorátu si Botswana vládla sama (Cook, Sarkin, 2010, 466). Další výhodou bylo zachování institucí, které pocházejí z předkoloniálního období. Díky slabému britskému kolonialismu nebyly instituce zničeny, a tak se zachovaly až do vyhlášení nezávislosti. Británie totiž v Botswaně viděla pouze strategické území, díky kterému si bude moci otevřít cestu na sever do vnitrozemí (Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 13; Iimi, 2007, 675).

2.4 Botswana jako výjimka prokletí

Tato podkapitola staví do kontrastu příčiny prokletí přírodních zdrojů a zkušenosti Botswany. Jejím cílem je dokázat, že Botswana je výjimkou prokletí přírodních zdrojů.

Šprokletí přírodních zdrojů znamená, že nadbytek nerostných surovin a pohonných hmot v méně rozvinutých zemích (LDCs) má tendenci vyprodukovat negativní rozvojové výstupy, přičemž tento výstup zahrnuje chabou ekonomickou výkonnost, propad ekonomického růstu, vysokou úroveň korupce, neefektivní vládnutí... (Di John, 2010, 1). Podle definice prokletí by měla Botswana vykazovat všechny tyto negativní výstupy (Di John, 2010, 1). Avšak po tom, co země objevila diamanty, se Botswana zaadila mezi země s výjimečným příjmem (The World Bank, 2013). Její průměrný ekonomický růst se mezi lety 1965 a 1995 vyšplhal na 7,7 %. Žádný propad ekonomického růstu a ani chabá ekonomická výkonnost se neprojevila (Beaulier, 2003, 231). Země dokonce neměla do 90. let ani problémy s korupcí. Podle mého názoru byl příčinou vliv prezidenta Khamy a kvalitní instituce,

kteře omezovaly elity. Vláda se snařila hned od vyhlasenı nezávislosti vytvaret rozvojové plány (NDPs), v rámci kterých investovala do rozvoje infrastruktury a sluřeb (Beaulier, Subrick, 2007, 17 o 20).

Dlouhodobý pokles ve směnných relacích je dalı pııina prokletí. Tato teorie je zalořena na hypotéze, kteřá řıka, ře řceny nerostných surovin a zemědělských produktů mají v dlouhodobém mıtku spıe klesajıcı charakter v porovnání s cenami vyrobnich komodit. (Frankel, 2010, 5). Myslím si, ře v tomto pıpadu hrají významnou roli uspořy a také fakt, ře vývozními komoditami jsou diamanty. Společnost De Beers se totiř snařı udrřet povst diamantů jako vzacne komodity, proto je jejich cena vysoká. Tyto dva faktory hrají, podle mého názoru, roli i v rámci teorie nestabilních pıjmı. Ta řıka, ře pıjmy z nerostných surovin a ostatních primárních komodit jsou nestálé, proto ře jejich ceny nejsou v krátkodobém horizontu stabilní (Stevens, 2003, 10). Vzhledem k tomu, ře se jedná o diamanty, nemyslím, ře by jejich ceny vyrazne kolísaly. Ale pokud dojde k nestabilitě ceny, je vyrovnavana botswanskymi uspořami.

Dalí pııinou je Holandská nemoc. Mıme ji definovat tak, ře řvyvoz pırodnıch zdrojů zposobuje, ře mí na dane zemí se ve srovnání s jinými mıkami zhodnocuje. V důsledku toho ztrácejí ostatní vývozní produkty svou konkurenceschopnost, pestofe by mohly bít nejvhodnım nositelem technologického pokroku. (Collier, 2007, 56). Je pravdou, ře v zemí je teřebnı sektor velmi dominantní a nerostné suroviny mají velký podíl na vývozu (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2013e). Zemí se však podařilo vyhnout se holandské nemoci díky finančním uspořam a pıebytkm, kteřé vznikly pıı obchodování se zahraniım, díky investicím do infrastruktury a lidského kapitálu. Významným krokem bylo také Khamovo rozhodnutí, ře finance z diamantů nebudou vlastnictvím jednotlivých kmenı, ale vlády (Lewin, 2011, 85).

Dalí pııinou surovinového prokletí je v tí zapojení státu do ekonomiky. Pokud jdou pıjmy z nerostných surovin do rukou státu, je dleřıte se vyvarovat provádění řpatnych rozhodnutí, zvyovanı korupce a dobývání renty (Clemens, 2007, 17). Prvními významnými rozhodnutími bylo zajıtı ní vyıřho podílu z trřeb v rámci Celní unie s Jifnı Afrikou a vyjednání 50% vlastnického podílu s firmou De Beers (Taylor, 2002, 4). Investice byly smovany do rozvoje zemí. Botswanska vláda se rozhodla investovat do infrastruktury a sluřeb, do rozvojových programı venkova, do pımyslu, nezaměstnanosti (Beaulier, Subrick, 2007, Chambers, 1977, xi, Valentine, 1993). Problémy s korupcí se projevyly ařı v 90. letech, kdy se provalilo ní kolík

korupčních skandál (Doig, Riley, 1998). Jako reakce na korupční skandály byl zřízen Úřad pro korupci a ekonomický zločin (Iimi, 2007). Při svých rozhodnutích byla elita omezována národními rozvojovými plány. Ty byly vytvářeny na delší časové období a měly pevně stanoveny cíle. Z čehož důvodem nebylo místo pro plýtvání finančními zdroji a například se také k zamezení dobývání renty (Beaulier, Subrick, 2007). Dále je elita omezena orgánem Kgotla a dalšími institucemi.

Poslední příčinou jsou sociální a politické aspekty. Mezi ně patří slabá institucionální výkonnost, špatné makroekonomické politiky a politický režim (Stevens, 2003; Stiglitz, 2005). Botswana měla výhodu, že se její instituce zachovaly z předkoloniálního období, tudíž měla dobrý základ pro jejich další budování. Výhodou bylo, že Botswana stála na vytvořit silné instituce s danými pravidly, jež před tím nebylo jasné, jak velké nerostné bohatství se v Botswaně vyskytuje. Země se také zaměřila na makroekonomické politiky a především na jejich stabilitu v rámci národních rozvojových plánů (Beaulier, Subrick, 2007, 20 - 22). Co se týče politického režimu, Botswana rozhodně není autoritářským státem. Již v období před vyhlášením nezávislosti vznikly nejvýznamnější politické strany BDP a BPP. Po vyhlášení nezávislosti byl zvolen prezident Seretse Khama. Botswana byla kolem roku 1980 jedinou zemí, která měla vícestrannou vládu. Její transparentnost byla podporována institucí Kgotla (Mogae, 2006; Lewin, 2011).

3 Socioekonomická a environmentální situace v Botswan

Tato kapitola je postavena do kontrastu s předchozí kapitolou, kde bylo dokázáno, že je Botswana výjimkou prokletí přírodních zdrojů. Nicméně, navzdory zabránění prokletí je stále mnoho lidí pod hranicí chudoby. Tato část práce se snaží naplnit druhý cíl bakalářské práce, kterým je najít příčiny chudoby obyvatelstva. Kapitola se snaží popsat socioekonomickou situaci obyvatel a také vliv environmentálních problémů na obyvatelstvo. Jsou zde posouzeny vybrané socioekonomické ukazatele, kterými jsou chudoba, nerovnost, nezaměstnanost, zdraví (konkrétně HIV/AIDS), etnická diskriminace a s ní spojené omezování a porušování lidských práv. V rámci environmentálních problémů je posouzen nedostatek vody a problematika píště a nadměrná pastva.

Z obecného ekonomického hlediska bylo pro Botswanu objevení diamantů opravdu významné a botswanská ekonomika se nastartovala neuvěřitelným způsobem. Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, botswanské HDP bylo v roce 2011 čtyřikrát vyšší než HDP všech ostatních zemí subsaharské Afriky. Avšak v zemi je mnoho lidí pod hranicí chudoby.

Jsou zde zmíněny také environmentální problémy Botswany. Jedná se hlavně o nedostatek vody a nadměrnou pastvu. Dalšími problémy jsou znečištění ovzduší, ochrana biodiverzity, kvalita píště a klimatické změny (FAO, 2013; Selolwane, 1995). Pro stát je ochrana řívočního prostředí zásadní, protože je na něm založen cestovní ruch (Sarkin, Cook, 2010, 464). Turismus tvoří jednu z oblastí, na kterou se vláda také zaměřuje v rámci diversifikace ekonomiky. Je totiž šdruhým nejvýznamnějším zdrojem devizových příjmů po diamantech a tvoří tak významnou součást ekonomiky (AfDB/OECD, 2007, 138). Podíl cestovního ruchu na HDP tvořil v roce 2002/2003 10,3 % (Madzwamuse, Schuster, Nherera, 2007, 9). Proto se vláda snaží chránit řívoční prostředí. V rámci jeho ochrany přistoupila k několika mezinárodním dohodám. Mezi ně patří například Kjótský protokol z roku 1997, dohoda UN Convention to Combat Desertification and Drought o boji proti desertifikaci a suchu z roku 1994 a také samozřejmě jako rozvojová země ochraňuje přírodu v rámci Rozvojových cílů tisíciletí (Raditloaneng, 2012, 97).

Země se zaměřila na svůj úspěch v ekonomické a politické oblasti, ale problémy s diskriminací, nerovností, porušováním lidských práv a další, které by měl stát řešit, byly odsunuty do pozadí. Je nutné si uvědomit, že ekonomický růst byl sice významný,

ale rozhodně ne-el ruku v ruce se společným pokrokem. Z hlediska společenského pokroku si země nevede nejlépe (Cook, Sarkin, 2010, 455).

Každý socioekonomický ukazatel nebo environmentální problém, který je popsán v následující části práce má stejnou strukturu. Nejprve je popsána situace a případně její vývoj, následně jsou zmíněny příčiny této situace a nakonec jsou uvedeny některé politiky a kroky, které slouží na boj proti dané problematice.

3.1 Ekonomické aspekty

Podkapitola ekonomické aspekty se zabývá nejzávažnějšími ekonomickými problémy státu. Tyto problémy jsou chudoba, nerovnost a nezaměstnanost. Jde o problémy, které se vzájemně ovlivňují a které jsou, ať už pozitivně nebo negativně, ovlivněny objevením diamantů, těžbou a následnými příjmy z jejich exportu.

Jak už jsem zmínila výše, příjmy z exportu diamantů mají pozitivní úinek na ekonomiku. Diamanty však nepřinesly zemi pouze výhody, ale nesly s sebou také nevýhody. Jednou z nich je, že se Botswana i dnes orientuje především na vývoz diamantů a je tudíž závislá z velké části pouze na jedné komoditě. Například v roce 2010 byl podíl diamantů na vývozu 52,6 % (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2013e). To znamená, že nediversifikuje svůj trh a nesoustředí se na výrobní sektor, tak jak by bylo zapotřebí (Good, 2008, 3).

3.1.1 Chudoba a nerovnost

Botswana je zemí paradoxu (Clover, 2003, 1). Navzdory neuvěřitelnému ekonomickému růstu se mezi botswanskou populací vyskytují velké rozdíly v životní úrovni (Cook, Sarkin, 2010, 479). Chudoba, příjmová nerovnost a rozdíl v bohatství ve státě je velkým problémem (Good, 1993, 203).

Chudoba je definována jako nedostatek fyzického, lidského a sociálního kapitálu, který je potřebný k zajištění základních potřeb. Fyzickým kapitálem se myslí půda a dobytek, lidským kapitálem se myslí zdraví, vzdělání a informovanost a sociálním kapitálem se myslí silná občanská společnost, komunitní síť apod. (Osei-Hwedie, 2004, 8). Botswana si vytvořila svou vlastní hranici chudoby. Ta definuje náklady na minimální koš potravin a dalších základních potřeb pro domácnosti k udržení minimálního standardu lidské existence. Domácnosti, které jsou podle této hranice klasifikovány jako chudé, si dokážou zajistit pouze potraviny. Domácnosti, které jsou klasifikovány jako velmi chudé si nejsou schopny zajistit ani potraviny (UN, 2002, 5).

Od 80. let se poda ilo chudobu sníflit.⁶ V období od roku 1986 do roku 1993 klesla chudoba z 59 % na 32,9 % (The World Bank, 2013). Chudoba nejchud-ích obyvatel se sniflovala nejrychleji. Pokles v tomto období byl pom rn rychlý, to v-ak nem fleme íci o následující dekád 1994 ó 2003, kdy byl pokles mnohem pomalej-í. Do 90. let se totiž da ilo zvy-ovat zam stanost, a tím pádem m li lidé práci a nebyli tak chudí. Od 90. let se jífl nezam stanost op t zvy-ovala. Nabídka pracovních míst totiž nepokřývala mnofství práceschopného obyvatelstva (UNDP, 2005, 17, 39). P í inou byla neschopnost ekonomických sektor vytvá et dostate né mnofství pracovních míst (Siphambe, 2003, 481). Chudoba se tak sniflovala mnohem pomalej-ím tempem (UNDP, 2005, 17, 39). Navíc k chudob p ísp la také nemoc HIV/AIDS, která se v pr b hu 90. let velmi roz-í ila (UNAIDS, 2011). Tyto dv p í iny p ísp ly k tomu, fle se chudoba mezi lety 1993 ó 2003 sníflila pouze o 2,3 % a to na 30,6 % (World Bank, 2013).

V roce 2003 byly chudobou nejvíce postiřeny venkovské oblasti (44,2 %), kdeřto ve m stech dosahovala chudoba řpouzeř 24,9 %. V t-í chudobou byly postiřeny domácnosti, které vedou řeny⁷ a domácnosti, které mají více řlen . Situace je nejvářfn j-í u d tí do 15 let a u starých lidí nad 60 let (UNDP, 2005, 43 ó 48). Co se tý e regionálního rozloření chudoby, situace je nejkriti t j-í na jihozápad zem a v severních a centrálních oblastech státu. Je to zp sobeno tím, fle v t chto oblastech řlijí etnické men-iny, které nejsou státem uznávány. Jsou to p edev-ím oblasti Ghanzi, Kgalagadi a Chobe. Nejvy-í chudoba je nap . u etnika Basarwa, které řlije v centrální řásti zem (UN, 2002, 9; Clover, 2003, 3). Od roku 2003 do let 2009 ó 2010 se chudoba op t významn sníflila, a to z 30,6 % na 20,7 %. V poklesu hrají roli programy na snířlení chudoby, na tvorbu pracovních míst a také programy, které se v nují prevenci a lé b HIV/AIDS (AfDB, OECD, UNDP, UNECA, 2012, 2 - 3).

S chudobou je úzce spořena nerovnost, která je v zemi vysoká z hlediska p íjmu i spot eby. V letech 1985 ó 1994 se řivotní úrove zlep-ila ve v-ech vrstvách spole nosti, ale bohatým se v porovnání s ostatními vrstvami zvy-ila více. V letech 1994 ó 2003 se řivotní úrove nejchud-ích vrstev nezlep-ila v bec. V zemi je roz-í ená nerovnost i v oblasti p ístupu k vod , elektrické energii, hygien , apod. (UNDP, 2005,

---

⁶ Chudobu se poda ilo sniflovat ařl od 80. let, protože teprve v pr b hu 70. let se za aly oteřírat diamantové doly a za al se rozvířet t řlební pr mysl. Na konci 70. let se diamanty staly hlavní vývozní komoditou a tím pádem z nich státu za aly plynout finan ní prost edky, které byly vyuřřívány na zlep-ení situace v zemi (Cann, 2008; Van Wyk, 2009; United Nations System in Botswana, 2007).

⁷ Tyto domácnosti jsou vedeny pouze řlenou. řNeflije s ní řřádný dosp lý muž, který by ji podporoval a uřl z domova nebo i ze zahrani í (UNDP, 2005, 47).

31, 35). Výchvní obyvatelé nemají z ekonomického růstu stejný užitek. Nerovnost byla v roce 1996 vysoká, 40 % nejchudších obyvatel odpovídá pouze 12 % celkových příjmů země, 40 % obyvatel, patřící do střední třídy, odpovídá 29 % celkových příjmů a 20 % nejbohatších obyvatel odpovídá 59 % příjmů země (UN, 2002, 5). Situace se však do let 2002 a 2003 nezlepšila, protože 40% nejchudších domácností odpovídalo 11 % celkových příjmů a 20% nejbohatších domácností odpovídalo 67 % celkových příjmů. To znamená, že se situace naopak zhoršila a rozdíly mezi nejbohatší a nejchudší vrstvou společnosti se zvětšují (UNICEF, 2012, 6).

Důvod chudoby a nerovnosti je několik. Velmi se podobají důvodům nezaměstnanosti. Textilní sektor není dostatečně propojen s ostatními odvětvími ekonomiky a výrobní sektor není rozvinutý. To znamená, že není možné vytvořit dostatečné množství pracovních míst, díky kterým by lidé získali práci, a tak snížili svou chudobu. Problémem venkovských oblastí je nedostatečný technologický pokrok. Typické klimatické podmínky, například období záplav nebo sucha, ztěžují práci zemědělců. Novější technologie a modernější metody hospodaření by mohly zemědělcům pomoci (Kapunda, 2003, 55). Problémem je také malá diversifikace zemědělství. Lidé se totiž zabývají především chovem dobytka (Clover, 2003, 3). Nezaměstnanost je dalším faktorem, který se podílí na chudobě, protože zhoršuje životní podmínky domácností. Avšak ani zaměstnaní lidé nemají jistotu, že se vyhnou chudobě, protože mohou mít nízké mzdy (Osei-Hwedie, 2004, 10). Chudobu domácností, vedených ženou, způsobuje fakt, že pro ženy je mnohem složitější získat zaměstnání, protože pro ně není tolik pracovních příležitostí jako pro muže. Pokud jsou ženy zaměstnané, mají v průměru nižší příjmy než muži (UNDP, 2005, 48). Chudoba etnických menšin je zapříčiněna špatným přístupem k veřejným službám a infrastruktuře, protože síť služeb a infrastruktury je v Botswaně poměrně dobře rozvinutá. Pokud mají chudí lidé přístup k infrastruktuře, mají šanci se z chudoby vymanit. Avšak lidé, kteří ho nemají, mají mnohem menší pravděpodobnost, že svou situaci zlepší. Tito lidé mají ztížený přístup ke zdravotní péči. Proto trpí běžnými nemocemi jako například rýžními infekcemi, TB, detskou podvýživou apod. Chudobu nejvíce umocňuje HIV/AIDS, a to nejen u etnických menšin, ale u všech obyvatel (UN, 2002, 6).

Pokud chce vláda snížit chudobu a nerovnost, je nutné, aby diverzifikovala ekonomiku, tzn., aby snížila závislost na jedné komoditě. Pokud by se ekonomika rozrůstala, zvýšila by se zaměstnanost, což by přispělo k příjmové rovnosti a tím pádem i ke snížení chudoby (Cook, Sarkin, 2010, 486). Ekonomické sektory, které by mohly

udržitelný chod ekonomiky, jsou například výroba, finančnínictví, dopravní služby nebo turismus. Kvůli turismu se země snaží o ochranu životního prostředí, protože turisté jezdí do země hlavně kvůli přírodě (Cook, Sarkin, 2010, 486; Kapunda, 2003, 51, 55). Důležitě je také zvýšení počtu pracovních míst v průmyslu a zemědělství a propojení aktivit těchto sektorů. Rozvoj zemědělství by významně pomohl venkovským oblastem, které jsou na zemědělství závislé. Dalším podstatným krokem je přilákat investory na venkov, vytvořit zavlažovací systémy, vnovat se vzdělání zemědělců v oblasti nových technologií apod. (Kapunda, 2003, 51, 55).

Vláda zavedla program nazvaný Vision 2016. Program má několik priorit a jednou z nich je, že do roku 2016 nebude v Botswaně nikdo, kdo by žil pod hranicí chudoby. Chce dosáhnout toho, aby měli švachři obyvatelé přístup k výrobním zdrojům. Dalším stanovenou prioritou je zabránění vzniku nových infekcí HIV/AIDS. Vláda si uvědomuje, že při vytváření politik a programů na snížení chudoby musí spolupracovat s chudými lidmi a musí nastavit programy tak, aby byly skutečně efektivní (Osei-Hwedie, 2004, 11 - 15). Jifi nyní fungují v Botswaně podpůrné programy pro nejchudší obyvatele, kteří jsou v těchto projektech závislí. Mezi tyto programy patří například Needy Children Programme, Orphans Support Programme, Remote Area Dwellers apod. Tyto programy by nebyly možné bez příjmu z nerostného bohatství (UN, 2002, 4).

3.1.2 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je jedním z největších problémů Botswany. Vláda se zpočátku dala do podporování tvorby pracovních míst a snižování chudoby. V období 80. let rostla zaměstnanost poměrně rychle, avšak na počátku 90. let došlo k významnému útlumu (UNDP, 2005, 17). V roce 1991 byla nezaměstnanost 14 %. Do 90. let byl šrůstek pracovních míst rychlejší, než růst populace. Mezi lety 1980 a 1991 rostla zaměstnanost především ve zpracovatelském, finančním a obchodním sektoru. V průběhu 90. let se však začala nezaměstnanost opět zvyšovat a v roce 1994 dosáhla hodnoty 22 %. (Siphambe, 2007, 8, 9). V období mezi lety 1991 a 1996 rostla pracovní síla 3,4 % ročně, avšak nabídka pracovních míst rostla pouze o 1 % ročně. Výsledkem byl růst nezaměstnanosti (Siphambe, 2003, 481). Později v letech 2003 a 2004 se nezaměstnanost vyvíjela na 24 % (AfDB/OECD, 2007, 145). K růstu nezaměstnanosti přispělo také HIV/AIDS, které v průběhu 90. let zasáhlo velkou část obyvatelstva

(NACA, 2003 - 2009). Nicméně do roku 2009 byl opět zaznamenán pokles nezaměstnanosti na úroveň 17,8 % (CIA, 2013c).

Nejvyšší výskyt nezaměstnanosti je u žen a mladých lidí (UNDP, 2005, 23). U žen dosahuje nezaměstnanost 24 % a u mladých lidí mezi 12 a 29 lety dosahuje dokonce 63,4 %. U mužů tvoří nezaměstnanost 17% podíl. Pokud se zaměříme na rozdíly v jednotlivých regionech, zjistíme, že nejvyšší nezaměstnanost je v píměstských obcích, kde dosahuje 25 %. Nejnižší nezaměstnanost se soustřeďuje ve městech, kde představuje 16 % a ve venkovských oblastech má hodnotu 18 % (AfDB/OECD, 2007, 145; AfDB, OECD, UNDP, UNECA, 2012, 3). Nezaměstnanost je dále ovlivněna stupněm vzdělání. Čím vzdělanější člověk je, tím má větší pravděpodobnost získat zaměstnání. Dalším faktorem, který ovlivňuje zaměstnanost je věk. Čím je uchazeč o práci starší, tím má větší pravděpodobnost zaměstnání získat, protože má více zkušeností a schopností. Mladí lidé mají problémy nalézt práci, protože mají málo zkušeností (Siphambe, 2003, 484 a 485).

Navzdory tomu, že veřejný sektor ovládá ekonomiku země, je jeho podíl na zaměstnanosti velice malý, protože tvoří pouze 2,6 %. Ještě menší podíl na zaměstnanosti má zemědělský sektor, který zaměstnává pouze 2,3 % pracovní síly (UNDP, 2005, 20). Nejvyššími zaměstnavateli ve státě jsou vláda (33,4 %), soukromý sektor (32,4 %) a neformální sektor (16,6 %), (Siphambe, 2007, 5). Nejvýznamnějšími sektory v rámci zaměstnanosti jsou zpracovatelský průmysl, finanční sektor, podnikání a obchod (UNDP, 2005, 20).

Důvodem nezaměstnanosti je hned několik. Země nemá dostatek přímých zahraničních investic, které by byly umísťovány do jiných sektorů než do veřejného. V důsledku toho není podporována diversifikace ekonomiky, ani vytvoření nových pracovních míst (Siphambe, 2007, 22). Ekonomický růst, který Botswana zažila, selhal ve vytvoření dostatečného množství pracovních míst. Je totiž založen na veřejném sektoru, který je náročné spíše na kapitál než na pracovní sílu. To také dokazuje velice malý podíl na zaměstnanosti, který byl v roce 2001 2,6 %. (UNDP, 2005, 21 - 22). Veřejný sektor má nízkou elasticitu tvorby pracovních míst, tzn., že je těžké vytvořit nové pracovní nabídky (Siphambe, 2007, 6 - 8). Dalšími důvody nezaměstnanosti je nedostatečné dovednosti např. v podnikání, lidé nemají dostatečnou motivaci, mají špatný přístup k práci (AfDB/OECD, 2007, 145). K nezaměstnanosti přispívá také to, že vzdělání, které vláda poskytuje, neodpovídá poptávce trhu, tzn., že lidé nemají

schopnosti a znalosti k práci v oborech, které jsou trhem práce nabízeny (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2012, 12).

nezaměstnanosti je jeden z hlavních problémů, kterým se vláda zabývá. Je důležité, aby byla diversifikována ekonomika. Avšak musí být diversifikována správným způsobem. Měla by být zaměřena na sektory, které jsou náročné na pracovní sílu a ne na kapitál jako třeba finanční sektor, a také musí být zaměřena na sektory s vysokou elasticitou tvorby pracovních míst (čím více elastický sektor, tím větší možnost tvorby pracovních míst). Nejvíce elastické sektory jsou zpracovatelský průmysl, hotelnictví a restaurace, stavby, vládní instituce a služby apod. S tím souvisí i přilákání nových zahraničních investic, díky kterým by se ekonomika diversifikovala (UNDP, 2005, 17 a 18, Siphambe, 2007, 6 - 8). Vláda se soustředí na problematiku nezaměstnanosti u mladých lidí. V roce 2005 zavedla fond Youth Development Fund (YDF), který se mimo jiné soustředí i na podporu mladých lidí v podnikání. Pokud by mladí lidé podnikali, sami by si tak vytvářeli práci a tím by se stalo jejich zaměstnání udržitelné. Fond měl velký úspěch a vláda se do něj rozhodla investovat 120 milionů dolarů a rozšířit působnost na věkové rozpětí mezi 15 a 35 lety (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2012, 14).

3.2 Sociální aspekty

Tato podkapitola je zaměřena na sociální problematiku. Vybrala jsem ty nejzávažnější problémy, se kterými se země potýká a mezi nimi jsou diskriminace etnických menšin a s ní spojené omezování a porušení lidských práv a problematika HIV/AIDS.

3.2.1 Etnické menšiny a lidská práva

Botswana je považována za etnicky jednotnou zemi, ale je nutné říci, že jen do určité míry. Existuje zde etnikum Tswana, které je většinové. Jeho podíl na celkovém obyvatelstvu je 79 %. V zemi žijí i další etnika jako například Kalanga, Basarwa, Kgalagadi a mnoho dalších (CIA, 2013c).

Diskriminace menšin má kořeny již v historii (Wiesfelder, 1980, 8). Británie rozeznávala pouze osm kmenů, které díky svým společným rysům, jako jsou podobná historie a navzájem srozumitelné jazyky, vytvořily etnikum Tswana. Krátce po vyhlášení nezávislosti bylo v zájmu státu sjednotit všechna botswanská etnika pod tswanské etnikum (Nyati-Ramahobo, 2009, 1). Tswanové nahlíželi na jiná etnika spíše negativně. Ve státě je proto podporována asimilace tzv. netswanských kmenů. Proti snaze vytvořit jedno etnikum se staví ostatní menšiny, které do Tswana nepatří. Dokonce i prezident Mogae přijal politiku jednoho etnika a prohlásil, že kmeny, hájící

v centrální části Botswany by se mly považovat za jeden kmen (Nyati-Ramahobo, 2009, 3).

P estofe je Botswana zmi ována jako demokratická zem , podle mého názoru není zcela demokratickou zemí. Za demokratický stát se m fle považovat z hlediska svobodných voleb, které se konají jednou za p t let. Ov-em volby stále vyhrává BDP⁸, jejífl lenové jsou p eváfln Tswanové. To znamená, fle tswanské etnikum má dominantní postavení ve stát (Cook, Sarkin, 2010, 460). Jak m fleme vid t, Tswanové jakoflto v t-inové etnikum zastávají významná politická místa. Vlastníky p dy jsou ve v t-in p ípad také Tswanové, protofle p da byla rozd lena mezi p vodních osm uznaných etnik. Ostatním kmen m nebyla fládná p da p id lena (Nyati-Ramahobo, 2009, 2 - 3).

O etnických konfliktech existují rozporuplné informace. Na jedné stran se uvádí, fle etnické konflikty se v Botswan nevyskytují, protofle stát vytvá í programy na pomoc men-inám nap . San m. ŠProgramy na pomoc lidem totiž nejsou postaveny na rozdíl v etnických charakteristikách, ale spí-e jsou založeny na jejich ekonomické marginalizaci a na tom, fle flíjí daleko od sociálních slufleb.ō Jako d kaz, fle men-iny a p edev-ím Sanové mají práva, je výhra San v kauze jejich vyst hování z jejich p irozeného prost edí (Cocodia, 2008, 19). Na druhou stranu se uvádí, fle se zvy-uje riziko konfliktu, protofle Tswanové neuznávají ostatní etnické men-iny, šminority nemají snadný p ístup ke slufbám, nap . ke vzd lání, cofl se odráflí na jejich chudob ō. Dal-ím faktorem, který by mohl p ísp t ke konfliktu, je, fle Tswanové ídí území obydlená men-inami. Je tedy problematické íci, pro v Botswan neprob hly konflikty (Nyati-Ramahobo, 2009, 4).

Je nutné upozornit, fle diskriminace je zako en ná v zákonech a nejzn j-ích dokumentech, dokonce i v ústav . Men-inám je upíráno právo na vzd lávání se ve svém rodném jazyce. Je jim vnučován zvykový systém Tswan . Media nefungují v jazyce men-in, pouze v angli tin a setswan . Navíc historie a kultura men-in je eliminována z nejzn j-ích zdroj , tak aby neexistovaly zmínky o etnické r znosti. Bohatství zem se k nim nedostává tak jako k ostatním obyvatel m, protofle je stát odsouvá na okraj spole nosti a neposkytuje jim kvalitní sociální a zdravotní slufby. Pokud jsou jim

---

⁸ V Botswan samozejm existují i jiné politické strany nefl BDP, nap íklad Botswana National Front (BNF), Botswana Congress Party, aj. Av-ak tyto strany nejsou schopny vyvinout dostate ný tlak na BDP a uspo ádat takovou kampa , aby volby vyhrály. Problémem totiž je, fle vláda, která je tvo ena p edev-ím stranou BDP, šovládá média prost ednictvím státní televize, dvou rozhlasových stanic a novinami Daily New. Státní média vzácn kritizují vládu a asto podporují BDP.ō Z toho vyplývá, fle b hem volební kampan je má BDP v médiích p ední místo (Cook, Sarkin, 2010, 475, 478).

poskytnuty n jaké služby, v t-inou jsou práv v angli tin nebo setswan . Mají omezený p ístup k informacím, který je zap í in n také jazykovou bariérou. Ta má negativní d sledek v e-ení otázky HIV/AIDS, protofle mnohá varování a informace o nemoci jsou pouze v angli tin nebo setswan (Ditshwanelo, 2007; Nyati-Ramahobo, 2009). Men-íny bývají vyst hováány z jejich bydli- . V tomto p ípad je známá kauza, kdy vláda vyst hovala etnikum San z jejich p írozeného prost edí v rezervaci Central Kalahari Game Reserve. Sanové jsou také jednou z nejvíce diskriminovaných etnik. Existuje program, nazvaný Remote Area Development Programme, který poskytuje zdravotní pé i, vzd lání, pitnou vodu a dal-í služby men-ínám (Saugestad, 2005; BIDPA, 2003, XV). Program je pom rn nákladný, protofle je zam en na oblasti, které mají velkou rozlohu, jsou vzdálené od obydlých center zem a obyvatelé, kte í zde flíjí, jsou nomádi, jejichfl rodiny flíjí ko ovným zp sobem flivota (BIDPA, 2003, XV).

Jak m fleme vid t, situace etnických men-ín se nachází v pom rn -patném stavu. Doufejme, ale fle se bude zlep-ovat. Pozitivní je, fle sou asný prezident Ian Khama se nyní snaflí zavád t mírn j-í politiku vzhledem k men-ínám. Jedním z prvních úsp ch je, fle se ve -kolách za íná prosazovat výuka v rodném jazyce (Nyati-Ramahobo, 2009).

3.2.2 HIV/AIDS

Jeden z nejzávafln j-ích problém , kterým Botswana elí, je epidemie HIV/AIDS. Po prvé se nemoc vyskytla ve m st Selibe Phikwe v roce 1985 (Ministry of Health, 2012a). Od 90. let se rapidn zvý-il po et nakafných. Prevalence HIV u v kové skupiny 15 ó 49 let byla v Botswan v roce 2009 stanovena na 23,4 %. To znamená, fle je nemocí nakafeno p íblífln 300 000 obyvatel. S touto prevalencí je Botswana druhou nejpostíflen j-í zemí HIV/AIDS na sv t po Svazijsku (UNAIDS, 2011).

Problematiku HIV/AIDS jsem za adila do sociálních aspekt proto, fle má vliv na ekonomickou situaci ve stát . HIV/AIDS negativn ovliv uje diversifikaci ekonomiky, zam stnanost, ekonomický r st, chudobu apod.

Ekonomický rozvoj a zlep-ení zdravotní pé e v zemi se v t-inou vzájemn dopl ují. Nap íklad p ír stu HDP roste také o ekávaná délka flivota. V p ípad Botswany tomu tak ale není, d vodem je epidemie HIV/AIDS (Lule, Haacker, 2012, 67). Vzhledem k tomu, fle nejv t-í prevalence nemoci je u osob mezi 15 ó 49 lety, hrozí nebezpe í, fle do budoucna se rapidn sníflí po et práceschopné populace. Pokud lidé

nemohou pracovat, má to negativní důsledky na jejich ekonomickou a sociální situaci, tzn. zvýšení a prohloubení chudoby a zároveň nízkou kvalitou života. S nemocí odcházejí další výdaje na zdraví, tím pádem přispívá k ještě většímu výdajům u lidí tak chudé domácnosti (NACA, 2003 a 2009, 15 - 16). HIV/AIDS přispívá k chudobě obyvatelstva také tím, že lidé, kteří onemocní, později umírají a zanechávají po sobě rodiny, které přicházejí o členy, který je finančně zabezpečoval. Tím se rodiny stávají ještě chudší. Nemoc tedy přispívá k chudobě a nerovnosti, protože zvyšuje výdaje rodiny. Dalšími důsledky nemoci v oblasti zaměstnanosti je velká nemocnost a úmrtnost pracovníků. V důsledku nemoci lidé odcházejí ze zaměstnání a je nutné hledat nové pracovníky a získávat je. Tím je ovlivněna i ekonomika, která vykazuje nižší produktivitu a v případě vládních zaměstnanců i méně kvalitní poskytování služeb. Nemoc negativně ovlivňuje i ekonomický růst země, který se v jejím důsledku snižuje o 1 % ročně (Lule, Haacker, 2012).

Vláda se však snaží proti nemoci bojovat. Existují nejen vládní programy, které jsou zaměřeny například na antiretrovirální léčbu, prevenci, péči a další služby a spojené s HIV/AIDS (NACA, 2003 a 2009, 95). Například existuje program PMTCT o *prevention of mother-to-child transmission*, který je vládní a zabývá se prevencí, poskytováním služeb, poradenstvím, antiretrovirální léčbou apod. Jeho služby jsou určeny pro rodiny, těhotné ženy, atd. (Ministry of Health, 2012c). Existuje také vládní antiretrovirální program MASA, který poskytuje léčbu zdarma. Vzhledem k tomu, že většina programů je státních, hradí náklady s nimi spojené stát (Lule, Haacker, 2012, 73). Na grafu číslo 1 můžeme vidět, jaké množství finančních prostředků je vynakládáno na boj proti HIV/AIDS. Na financování programu proti HIV/AIDS se nejvíce podílí veřejné fondy, dále mezinárodní fondy a nejméně financí pochází ze soukromých fondů (UNAIDS, 2010, 18). Vzhledem k vysokým nákladům na zdravotnictví a negativním důsledkům nemoci na obyvatelstvo je jasné, že vyřešení otázky HIV/AIDS bude mít velice kladný dopad nejen na zdravotní stav obyvatelstva, ale také na ekonomickou situaci státu i obyvatel.

3.3 Environmentální aspekty

Cílem kapitoly je popsat environmentální problémy, které jsou negativně ovlivněny teplotou a které mají negativní vliv na chudobu obyvatelstva. Tyto problémy jsou nedostatek vody a problematika proudu a nadměrná pastva. Teplota je velmi náročná na vodu, a proto je po ní velká poptávka ze strany teplotně závislé společnosti. Problémem je to,

flé Botswana trpí nedostatkem vodních zdrojů. V konečném důsledku je pak voda pro obyvatele drahá. Problematika pěstování a nadměrná pastva sice není ovlivněna těžbou, ale má přímý vliv na chudobu obyvatelstva, a proto jsem ji do této kapitoly zařadila.

3.3.1 Nedostatek vody

Při těžbě diamantů nejsou vyuffřívány chemické látky, proto nemá velký vliv na životní prostředí. Práce v dolech jsou prováděny za pomoci mechanických a fyzických postupů. Environmentální problémy jsou spíše spojovány s těžbou manganu a cínu v Selebi-Phikwe a se starými doly na zlato ve Francistownu (Jefferis, 2009, 74). Ale těžba diamantů je velmi náročná na vodu, což je v Botswaně problém, protože je to země, která trpí nedostatkem vodních zdrojů. Je to příklad negativního dopadu těžby na životní prostředí a na obyvatele.

Mezi povrchové vodní zdroje patří dvě stálé řeky Okavango a Chobe a přehradny, které jsou soustředěny na jihu a jihovýchod země, kde jsou největšími, například hlavní město Gaborone. Ostatní vodní toky jsou pouze občasné. Největší zásoby vody v zemi tvoří podzemní voda. Slouží jako pitná voda, vyuffřívá se v průměru i zemědělství, a proto je ekonomika velmi závislá na vodě (CSO, 2008, 40, 75).

Při těžbě diamantů se voda pouffřívá jako zásoba pitné vody pro obyvatele v městech, k omývání strojů, na chlazení strojů apod. Navíc je zapotřebí odvodnit oblasti kolem dolů, aby práce mohly probíhat v suchém prostředí (Van Wyk, 2009, 48).

Botswana disponuje přibližně 100 miliardami m³ zásob podzemní vody, která se doplní v průměru o 1,6 miliard m³ vody za rok. Celková spotřeba vody v Botswaně je 171,2 milion m³ v porovnání s rokem 1992, kdy byla celková spotřeba 140 milion m³ (United Nations System in Botswana, 2007, 29 - 30). Předpokládá se, že se mezi lety 1990 a 2020 zvýší poptávka po vodě ze 120 milion m³ na 335 milion m³ (Raditloaneng, 2012, 97). Spotřeba vody roste kvůli rozvoji státu. Nejrychlejší růst zaznamenaly vládní a městské sektory a domácnosti. Největším spotřebitelem je zemědělství. Kvůli nedostatku vody jsou v Botswaně jedny z nejvyšších poplatků za vodu (MEWT, 2006, 6, 10). Zvyšující se spotřeba vody představuje problém pro dlouhodobou udržitelnost hospodářství. Navíc zásoby vody budou do budoucna ovlivněny také změnami klimatu, které budou mít vliv například na vodní zdroje Okavanga (United Nations System in Botswana, 2007, 29 - 30).

Nedostatek vody je způsoben semiaridním klimatem, kvůli kterému dochází k vysoké míře vypařování, a fyzickými charakteristikami země. Stát je spíše rovinnou zemí, proto voda nemá spád a vodní toky jsou proměnlivé. Spotřeba vody vzrostla nejen kvůli technologickému pokroku, ale také kvůli populačnímu růstu a novým technologiím, například splachovací toalety (CSO, 2008, 38, 61). Nedostatek vody má negativní dopady na obyvatelstvo. Vážným problémem je například výskyt nemocí, problémy s hygienou a neschopnost zdravotnických zařízení poskytovat kvalitní zdravotní péči (Raditloang, 2012, 98). Tato situace je nebezpečná i pro ekonomiku země. Vláda bude mít velké problémy s diversifikací ekonomiky a konkurenceschopností, protože voda bude velmi drahá a to odradí mnohé investory. V konečném důsledku budou lidé stále více chudí (MEWT, 2006, 3).

Debswana zavádí své vlastní kroky na ochranu životního prostředí. Jedním z programů, které přijala, je Diamond Best Practice Principles Program, jehož součástí je i ochrana životního prostředí. Například se snaží o co nejefektivnější zacházení se zdroji, tak aby byly negativní vlivy co nejvíce omezeny. Podporuje biodiverzitu a ochraňuje ohrožené druhy. (Solís, Moroka, 91 - 92) V okolí dolů Orapa a Jwaneng vybuodovala společnost dva přírodní rezervace, Orapa a Jwana (Debswana, 2012).

Vláda zavádí program tzv. water accounting, jehož úkolem je kontrolovat a dohlížet na vodní zdroje. Snaží se, aby byla distribuce vody efektivní, aby se zlepšila efektivita využívání vody v jednotlivých sektorech, kontroluje stavy vodních zdrojů, například Program National Master Plan for Sanitation and Wastewater je zaměřen na zamezení plýtvání vodními zdroji a na recyklaci použité vody. Díky investicím se ušetří mnoho finančních zdrojů a zároveň vytváří nová pracovní místa. (MEWT, 2006, 3, 4, 7) Pro budoucí vývoj je důležité efektivní nakládání s vodou. Neefektivněji využívá vodu dopravní a stavební sektor, bankovníctví a pojišťovnictví (Arntzen, Hassan, Lange, 2003, 82). Další politiky se zaměřují na zdroje, ekosystémy a specifické problémy, například National WasteWater and Sanitation Plan z roku 2003. Existují i plány a programy zaváděné ve zvláštních oblastech. Mezi tyto programy patří například Okavango Development Management Plan z roku 2006 (United Nation System in Botswana, 2007, 28).

3.3.2 Problematika vody a nadměrná pastva

Podkapitola Problematika vody a nadměrná pastva jsem do práce zařadila, protože tyto problémy mají vliv na chudobu obyvatelstva, hlavně na obyvatele flující

na venkov . Považují je proto jako jednu z příčin jejich chudoby, která může do budoucna představovat velký problém.

Zem trpí velkou mírou nadměrné pastvy, která může nenávratně poškodit její ekosystém. Mezi lety 1975 a 1986 se nadměrná pastva zvýšila ze 2 % na 25 %. Nadměrná pastva negativně ovlivňuje ekonomiku země, protože vyčerpaná půda pak není schopna poskytnout potravu pro dobytek, který se významně podílí na tvorbě HDP (Selolwane, 1995, 93 - 94). Existují ale i názory, že Botswana nadměrnou pastvou netrpí, a že její ekosystém je natolik odolný, že nemůže být botswanským pastevectvím poškozen (Mufune, 1995, 29).

Půda je významně využívána především na venkově, kde slouží jako obživka pro místní obyvatele. Lidé chovají dobytek, protože pěstovat plodiny je v místním suchém klimatu velmi obtížné. Ovšem klimatické podmínky mají negativní vliv i na chov dobytka (Madzwamuse, Schuster, Nherera, 2007, 9).

Snižování kvality půdy ovlivňuje chudobu (Hambira, 2009, 4), ale chudoba se zároveň podílí na špatné situaci životního prostředí. Rozvoj země má také negativně ovlivňuje, například ohrožuje různé druhy, vytváří velký tlak na využívání podzemní vody, kácení stromů, úpadek krajiny, znečištění půdy a vody a eroze půdy (MEWT, 2002, 2).

Pokud politiky na omezování chudoby nebudou zahrnovat programy na ochranu životního prostředí, může dojít k ještě většímu zhoršení jeho stavu a tím pádem se chudoba umocní, protože přírodní zdroje jífi nebudou moci poskytnout lidem kvalitní základ pro jejich hospodaření a životy. Většina politik má totiž dopady na životní prostředí, například zemědělská politika, politika turismu, apod. (Hambira, 2009, 2, 4). K problémům s půdou přispívá také semiaridní klima, protože nepřináší dostatek srážek. Zodpovědnost za špatnou kvalitu půdy bývá přisuzována chudým lidem, protože právě oni ji využívají a pracují na ní. Farmáři a pastevci totiž neplánují dlouho dopředu a neberou v potaz dopady na životní prostředí. Existují ale i takové názory, že pouze bohatí farmáři způsobují nadměrnou pastvu, protože mají velká stáda. Jisté je, že s rostoucím počtem dobytka se zvyšuje pravděpodobnost nadměrné pastvy. Problémem je, že neexistuje žádná instituce, která by toto regulovala (Selolwane, 1995, 95 - 99).

Vláda zavádí programy, které se snaží řešit problematiku půdy. Základem těchto politik je Strategic Environmental Assessment (SEA). Slouží k analýze dopadů, které mají politiky na omezování chudoby, na životní prostředí. SEA tak poskytuje vládu

informace, které jí pomohou implementovat efektivní kroky k ochraně životního prostředí. V roce 2003 byl zaveden program BNSPR, jehož cílem je omezování chudoby, zároveň však řeší i problémy týkající se vody, vzduchu a půdy, například degradace, desertifikace a deforestace (Hambira, 2009, 3, 5). Zlepšení situace se vláda snaží zajistit i zavedením programu, například Agricultural Resource Conservation, National Policy on Agricultural Development (Selolwane, 1995, 103 - 104).

3.4 Je situace lepší nebo se naopak zhoršila

Cílem této podkapitoly je shrnout předchozí kapitoly a posoudit zda se situace zlepšuje nebo nikoliv.

Není jednoduché říci, jestli má příjmy z nerostných surovin jednoznačně pozitivní nebo jednoznačně negativní vliv na situaci obyvatelstva v Botswaně. Je jisté, že se situace obyvatel zlepšila, protože má Botswana stále velké problémy. Veřejné služby a infrastruktura jsou na mnohem lepší úrovni, než byly v minulosti. Příjmy z nerostných surovin mají pozitivní vliv na vytvoření kvalitní zdravotnické péče, vzdělání apod. Avšak mají i negativní vliv v podobě například nezaměstnanosti. Díky finančním prostředkům z prodeje diamantů byla vláda schopna zavést mnoho programů, které nyní pomáhají a podporují botswanské obyvatelstvo.

Díky finančním prostředkům získaných z prodeje diamantů byla Botswana schopna zajistit školy, železnice, leteckou dopravu, telekomunikace, vzdělávání a zdravotnická zařízení, vyrovnaný rozpočet k roku 1972, silnou měnu a vysoké devizové rezervy a dovážené produkty, které Botswana není schopna vyprodukovat sama pro sebe. (Good, 2008, 3).

Reálný HDP je v zemi stále poměrně vysoký. Velký propad ekonomického růstu zažila Botswana v roce 2009, kdy reálný HDP dosahoval záporných hodnot. Tento propad byl s největší pravděpodobností zapříčiněn světovou finanční krizí (AFDB, OECD, UNDP, UNECA, 2013d).

Velmi pozitivní je, že se v průběhu posledního desetiletí opět snížila chudoba. To dokazuje, že programy na snižování chudoby mají svůj smysl.

Nezaměstnanost zažila také významné kolísání. Do 90. let se jí dalo snížit. Poté však začala opět růst, protože se nedalo vytvářet dostatečné množství pracovních míst a navíc plně propukla nemoc HIV/AIDS. Do roku 2009 se jí však podařilo opět snížit. Ke snižování nezaměstnanosti přispěly programy na boj proti HIV/AIDS, programy,

kteé se zamíjí na nezamístanost mladých lidí, například Youth development Fund, zavedený v roce 2005 a další. V současné době se tedy daí nezamístanost snííovat.

Počet nových infekcí HIV/AIDS také klesá. Podle grafu íslo 2 se v posledních 15 letech rapidní snííilo množství nově nakafených virem HIV. Strmí pokles je zaznamenán od roku 2000. V roce 1999 totiž Botswana zavedla program PMTCT (NACA, 2008) a program MASA, který byl zahájen v roce 2001 (Ministry of Health, 2012b), které se podílejí na prevenci, lébě a péí o obyvatele nakafené HIV/AIDS.

Data týkající se p íjmové nerovnosti nejsou v současné době k dispozici. Ale data z let 1996 a 2002 ó 2003 ukazují, íe se problémy s nerovností nedaí eít. Mezi tímto dvíma obdobími se zhoríila p íjmová nerovnost, to znamená, íe rozdíly v distribuci p íjmí se do let 2002 ó 2003 zvýíily. Celkové p íjmy 20 % nejbohatíích obyvatel se zvýíily z 59 % na 67 % a celkové p íjmy nejchudíích 40 % obyvatel se snííily ze 12 % na 11 %.

Lidská práva menín jsou poruována. Jejich diskriminace má koeny v historii a také v botswanských zákonech. Pozitivním krokem je, íe souasný prezident Ian Khama se snaíí zavádít mírníjí politiku vůí menínám.

I kdyí má Botswana stále je-tí velké problémy s nezamístaností, chudobou, s nemocí HIV/AIDS, atd. jde vidít, íe díky zaváděným programím se postupn daí tyto problémy eít. Jediným stále problematickým faktorem je nerovnost. Bohužel na tuto problematiku neexistují nová data, ale z těchto posledních ím íeme vyvodit, íe se Botswana nedaí nerovnost snííovat.

Co se týe problémí s nedostatkem vody, pozitivním krokem je zavádění ístíek odpadních vod. Díky nim lidé u-etíí finance a navíc se ístíky podílejí na vytváění pracovních míst.

Vzhledem k problematice p ídy a nadmírné pastvy je situace poníí sloíít íí. Jestli se situace zlepíí nebo zhoríí, se ukáíe aíl v dlouhodobíím íasovém horizontu. Negativní je, íe neexistuje íládná instituce, která by regulovala pastvu a snaííla by se tak o snííení negativních dopadí nadmírné pastvy. Pozitivní je, íe se Botswana snaíí ochraovat své íívotní prostíedí a zavádí kv íli tomu mnohé programy.

Závěr

Bakalářská práce měla dva hlavní cíle. Prvním cílem bylo dokázat, že se Botswana podařilo úspěšně odvrátit prokletí přírodních zdrojů. Druhým cílem bylo zjistit, proč je v Botswaně mnoho lidí pod hranicí chudoby, navzdory vysokému ekonomickému růstu a prosperitě. Důležitým cílem bylo odhalit, zda se situace obyvatelstva zlepšila či nikoliv.

Práce se snažila nalézt a zhodnotit faktory, které přispěly k zabránění prokletí. Mezi ně patřily kvalitní instituce, vláda, antikorupční politika, fondy a politiky, omezení elit a také ústí a výhody. Všechny tyto faktory se podílely na úspěchu Botswany, kterou tedy můžeme považovat za výjimku prokletí přírodních zdrojů. Významnou roli zároveň sehrál prezident Seretse Khama, který stál u zrodu mnoha politik, které se významně podílely na zaféknání prokletí.

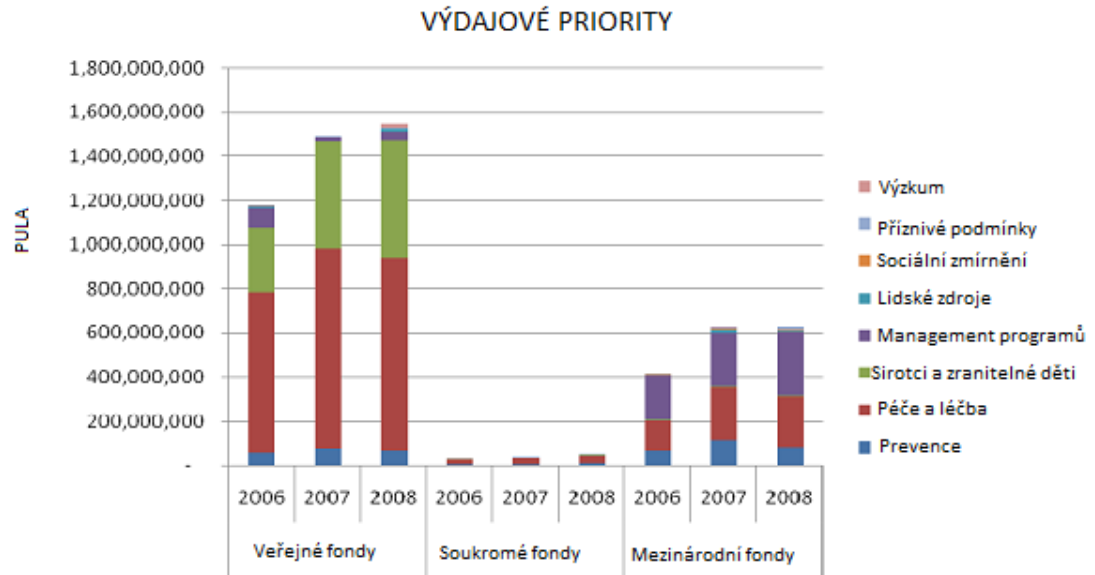
Druhým cílem práce je najít příčiny chudoby. Přestože prokletí bylo úspěšně zaféknáno a země se vyznačuje vysokým ekonomickým růstem a prosperitou, vyskytuje se v Botswaně mnoho obyvatel pod hranicí chudoby. V práci bylo posouzeno několik socioekonomických ukazatelů a environmentálních problémů a bylo vysvětleno jaký vliv má daný ukazatel na chudobu obyvatel. Mezi ukazateli byla chudoba, nerovnost, nezaměstnanost, problematika lidských práv, HIV/AIDS, nedostatek vody a problematika pěstí a nadměrná pastva. Všechny tyto faktory se vzájemně ovlivňují a každý z nich přispívá k chudobě obyvatelstva.

Důležitým cílem bylo zjistit, zda se situace obyvatel zlepšila nebo ne. Z práce vyplývá, že navzdory tomu, že indikátory, které jsou zde popsány, jsou stále poměrně vysoké, daří se situaci obyvatel zlepšovat. Na zlepšování jejich situace se významně podílejí vládní programy na redukci chudoby, na zlepšení zaměstnanosti, na boj proti HIV/AIDS a mnoha dalším. Příkladem také může být projekt Vision 2016, jehož cíle jsou pro stát rozhodně velkou výzvou. Jedním z cílů je, že v roce 2016 nebudou v Botswaně nové nákazy virem HIV/AIDS nebo že nebude v Botswaně ani jeden obyvatel pod hranicí chudoby.

P ílohy

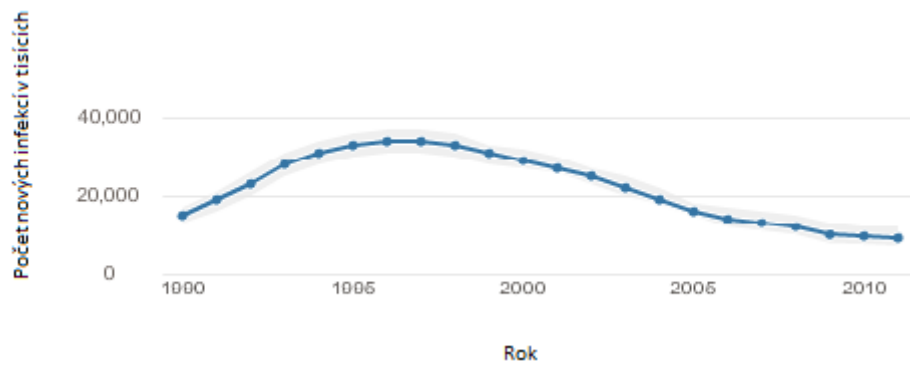
Graf . 1 (UNAIDS, 2010, 18)

Výdajové priority Národní obrany proti HIV a AIDS v Botswan 2006 ó 2008

Graf . 2 (UNAIDS, 2011)

Počet nových infekcí HIV/AIDS ó Vechny v kové kategorii

Zdroje:

ACEMOGLU, DARON; JOHNSON, SIMON; ROBINSON, JAMES A. 2001. An African Success Story: Botswana [online]. *Working Paper Series*. Massachusetts Institute of Technology Department of Economics. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=290791

AFDB, OECD, UNDP, UNECA [African Development Bank, Organisation for Cooperation and Development, United Nation Development Programme, United Nations Economic Commission for Africa]. 2013a. Table 18 ó Basic Education Indicators [online]. *African Economic Outlook*. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/data-statistics/table-18-basic-education-indicators/>

AFDB, OECD, UNDP, UNECA [African Development Bank, Organisation for Cooperation and Development, United Nation Development Programme, United Nations Economic Commission for Africa]. 2013b. Table 19 ó School Enrolment [online]. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/data-statistics/table-19-school-enrolment/>

AFDB, OECD, UNDP, UNECA [African Development Bank, Organisation for Cooperation and Development, United Nation Development Programme, United Nations Economic Commission for Africa]. 2013c. Table 16 Basic Health Indicator [online]. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/data-statistics/table-16-basic-health-indicators/>

AFDB, OECD, UNDP, UNECA [African Development Bank, Organisation for Cooperation and Development, United Nation Development Programme, United Nations Economic Commission for Africa]. 2012. Botswana [online]. *African Economic Outlook*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Bostwana%20Full%20PDF%20Country%20Note.pdf>

AFDB, OECD, UNDP, UNECA [African Development Bank, Organisation for Cooperation and Development, United Nation Development Programme, United Nations Economic Commission for Africa]. 2013d. Table 2 - Real GDP Growth Rates, 2003-13 [online]. *African Economic Outlook*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/data-statistics/table-2-real-gdp-growth-rates-2003-2013/>

AFDB, OECD, UNDP, UNECA [African Development Bank, Organisation for Co-operation and Development, United Nation Development Programme, United Nations Economic Commission for Africa]. 2013e. Table 7 - Exports, 2010 [online]. *African Economic Outlook*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/data-statistics/table-7-exports-2010/>

AFDB/OECD [African Development Bank/Organisation for Co-operation and Development]. 2007. Botswana [online]. *African Economic Outlook*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dev/38561744.pdf>

AMEGASHIE, ATSU J.; KAMARA, IBRAHIM. 2008. The Exceptionality of Botswana, Economics, politics and challenges [online]. *Working Paper No. 2*. African Center for economic Transformation. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.eisourcebook.org/cms/Dec%202012/Botswana,%20Exceptionality%20-%20Economics,%20Politics%20&%20Challenges.pdf>

ANDERSON, NICK. 2007. Cursed by Bounty, The Natural Resource Curse and Policy Recommendations to Correct the Curse [online]. *International Economics*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://econ.duke.edu/uploads/assets/dje/2007/Anderson.pdf>

ARNTZEN, JAAP; HASSAN, RASHID; LANGE, GLENN MARIE. 2003. Groundwater and Water Accounting in Southern Africa within the Perspective of Global Climate Change [online]. *Report*. Centre for applied research. Gaborone. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.car.org.bw/Documents/Groundwater%20and%20water%20accounts%20in%20southern%20Africa.pdf>

BANK OF BOTSWANA. 2013. Pula Fund [online]. *Web Presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.bankofbotswana.bw/content/2009103013033-pula-fund>

BDC [Botswana Development Corporation Limited]. 2013. BDC Profile [online]. *Web Presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: http://www.bdc.bw/bdc_profile.html

BEAULIER, SCOTT A. 2003. Explaining Botswana's Success: The Critical Role of Post-Colonial Policy [online]. *Cato Journal*. Vol. 23, No. 2. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2003/11/cj23n2-6.pdf>

BEAULIER, SCOTT; SUBRICK, J. ROBERT. 2007. The Political Foundation of Development: The Case of Botswana. *Working Paper 22*. Mercatus Center George Mason University.

BERGENSTOCK, DONNA J.; MASKULKA, JAMES M. 2001. The De Beers Diamond Story: Are Diamonds Forever? [online]. *Business Horizons Article*. Vol. 44, Issue 3. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.muhenberg.edu:8080/librarydSPACE/bitstream/10718/217/3/bergenstock_de_beers_diamond_story_2001.pdf

BIDPA [Botswana Institute for Development Policy Analysis]. 2003. Report on the Review of the Remote Area Development Programme (RADP) [online]. *RADP Review Final Report*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://dSPACE.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/31807/3/RADP.pdf?1>

BMC [Botswana Meat Commission]. 2010. History and Organization [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.bmc.bw/aboutus.php?thetitle=3>

BRUNNSCHWEILER, CHRISTA N.; BULTE, ERWIN H. 2007. The Resource Curse Revisited and Revised: A Tale of Paradoxes and Red Herrings. *ScienceDirect*. Vol. 55, Issue 3.

CANN, CHRIS. 2008. The Sparkling History of Botswana [online]. *Mining.com*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.infomine.com/library/publications/docs/Mining.com/Sep2008h.pdf>

CIA [Central Intelligence Agency]. 2013a. *The World Factbook Middle East: Saudi Arabia* [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>

CIA [Central Intelligence Agency]. 2013b. *The World Factbook Central Asia: Russia* [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>

CIA [Central Intelligence Agency]. 2013c. *The World Factbook Africa: Botswana* [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>

CIA [Central Intelligence Agency]. 2013d. *The World Factbook Europe: France [online]*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html>

CLEMENS, MARIUS. 2007. Azerbaijan Between Resource Curse and Foreign Direct Investments [online]. *International Working Paper*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.essadbey.de/pdf/Marius_EB_FDI.pdf

CLOVER, JENNY. 2003. Botswana: Future Prospects and the Need for Broad-based Development [online]. *Situation Report*. Institute for Security Studies. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://dspace.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/31427/1/BOTSWANASEP03.pdf?1>

COCODIA, JUDE. 2008. Exhuming Trends in Ethnic conflict and Cooperation in Africa: Some selected States [online]. *African Journal on Conflict Resolution*. Vol. 8, No. 3. ACCORD [The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes]. [cit. 2013-05-24]. Dostupné z: http://www.accord.org.za/downloads/ajcr/ajcr_2008_3.pdf

COLLIER, PAUL. 2007. Laws and Codes for the "Resource Curse" [online]. *Academic journal article*. Yale Human Rights and Development Law Journal. Vol. 11. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://dev.renewwatch.org/archive_2011/files/PCollier_LawsandCodes_Yale_0.pdf

COLLIER, PAUL. 2007. *Miliarda nejtudáčch*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.

COOK, AMELIA; SARKIN, JEREMY. 2010. Is Botswana the Miracle of Africa? Democracy, the Rule of Law, and Human Rights Versus Economic Development [online]. *Transnational Law & Contemporary Problems*. Vol. 19. No. 453. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.uiowa.edu/~tlcp/TLCP%20Articles/19-2/sarkin.finalfinal.mlb.042210.pdf>

CORDEN, W. MAX; NEARY, J. PETER. 1982. Booming sector and de-industrialisation in a small open economy [online]. *The Economic Journal*. Vol. 92, No. 368. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.sublettewyo.com/ArchiveCenter/ViewFile/Item/79>

COUTINHO, LEONOR. 2011. The Resource Curse and Fiscal Policy [online]. *Cyprus Economic Policy Review*. Vol. 5, No. 1. University of Cyprus. [cit. 2013-05-22].

Dostupné

z:

<http://www.ucy.ac.cy/data/ecorece/The%20Resource%20Curse%20and%20Fiscal%20Policy.pdf>

CSO [Central Statistics Office of Botswana]. 2008. *Botswana Environment Statistics [online]*. Environment Statistics Unit. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.cso.gov.bw/templates/cso/file/File/enviro_report_06.pdf

DAVIS, GRAHAM A.; TILTON, JOHN E. 2005. The resource curse [online]. *Natural Resource Forum* 29. United Nations. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://lawweb.colorado.edu/profiles/syllabi/banks/Davis%20%20Tilton%20-%20The%20resource%20curse.pdf>

DCEC [Directorate on Corruption and Economic Crime]. 2011a. Preventing Corruption [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.gov.bw/en/Ministries--Authorities/Ministries/State-President/Department-of-Corruption-and-Economic-Crime-DCEC/Preventing-Corruption/Overview/>

DCEC [Directorate on Corruption and Economic Crime]. 2011b. Preventing Corruption [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.gov.bw/en/Ministries--Authorities/Ministries/State-President/Department-of-Corruption-and-Economic-Crime-DCEC/Preventing-Corruption/Corruption-Risk-Assessment/>

DCEC [Directorate on Corruption and Economic Crime]. 2011c. Policies [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.gov.bw/en/Ministries--Authorities/Ministries/State-President/Department-of-Corruption-and-Economic-Crime-DCEC/Policies/Codes-of-Conduct-in-the-Public-Service/>

DCEC [Directorate on Corruption and Economic Crime]. 2011d. Policies [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.gov.bw/en/Ministries--Authorities/Ministries/State-President/Department-of-Corruption-and-Economic-Crime-DCEC/Policies/Good-Governance-transparency-and-the-Rule-of-Law/>

DE BEERS FAMILY OF COMPANIES. 2007. Living up to diamonds From natural resources to Sharp national wealth [online]. *Report to society*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.debeersgroup.com/ImageVaultFiles/id_1006/cf_5/DB_Group_RtS07.PDF

- DE BEERS FAMILY OF COMPANIES. 2010. Living up to diamonds [online]. *Report to society*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.debeersgroup.com/ImageVaultFiles/id_989/cf_5/RTS_10_Full.PDF
- DE BEERS FAMILY OF COMPANIES. 2011. Report to society [online]. *Report*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.angloamerican.com/~media/Files/A/Anglo-American-Plc/development/reports/csreports/De_Beers_RTS_2011.pdf
- DEBSWANA. 2012. Conservation [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.debswana.com/Sustainability/Pages/Conservation.aspx>
- DI JOHN, JONATHAN. 2002. Mineral Resource Abundance And Violent Political Conflict: A critical Assessment of The Rentier State Model. *Working Paper no. 20*. Crisis states programme, Development research centre. London.
- DI JOHN, JONATHAN. 2007. Oil Abundance and Violent Political Conflict: A Critical Assessment [online]. *Journal of Development Studies*. Vol. 43, No. 6. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.relooney.info/SI_Routledge-Oil/Authors_57.pdf
- DI JOHN, JONATHAN. 2010. *The Resource Curse: Theory and Evidence* [online]. Real Instituto Elcano. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/8719a780450e2d74a5dea7f55cb546a4/ARI172-2010_DiJohn_Resource_Course_Theory_Evidence_Africa_LatinAmerica.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=8719a780450e2d74a5dea7f55cb546a4
- DITSHWANELO [The Botswana Centre for Human Rights]. 2007. Ethnic Minorities and Indigenous Peoples [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.ditshwanelo.org.bw/ethnic.html>
- DOIG, ALAN; RILEY, STEPHEN. 1998. Corruption and Anti-corruption Strategies: Issues and Case Studies From Developing Countries [online]. *Paper*. Corruption & Integrity Improvement Initiatives in Developing Countries. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.u4.no/recommended-reading/corruption-and-anti-corruption-strategies-issues-and-case-studies-from-developing-countries/>
- EPSTEIN, EDWARD JAY. 1982. Have You Ever Tried to Sell a Diamond? [online]. *Newspaper Article*. The Atlantic. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/02/have-you-ever-tried-to-sell-a-diamond/304575/>

FAO CORPORATE DOCUMENT REPOSITORY. 2013. Botswana [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/005/X9751E/x9751e05.htm>

FEARON, JAMES; LAITIN, DAVID. 2005. Botswana [online]. *Random Narratives*. Standford University. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.stanford.edu/group/ethnic/Random%20Narratives/BotswanaRN1.1.pdf>

FRANKEL, JEFFREY. 2010. The Natural Resource Curse: A survey [online]. *Faculty Research Working Paper Series*. Harvard Kennedy School. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4454156/Frankel_NaturalResource.pdf?sequence=1

GOOD, KENNETH. 1993. At the Ends of the Ladder: Radical Inequalities in Botswana. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 31, No. 2.

GOOD, KENNETH. 2008. *The Social Consequences of Diamonds Dependency in Botswana* [online]. In: *Diamonds, dispossession & democracy in Botswana*. *African Issues*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.ascleiden.nl/pdf/paperkennethgood.pdf>
<http://trove.nla.gov.au/work/31405216?versionId=45884676>

GRAY, MATTEW. 2011. A Theory of „Late Rentierism“ in the Arab States of the Gulf [online]. *Occasional Paper No. 7*. Center for International and Regional Studies. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www12.georgetown.edu/sfs/qatar/cirs/MatthewGrayOccasionalPaper.pdf>

HAMBIRA, WAME L. 2009. *Poverty Reduction Strategies and Environment: The Case of Botswana* [online]. University of Botswana, Department of Environmental Science. Gaborone. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.iaia.org/iaia09ghana/documents/cs/CS6-4_Hambira_Poverty_Reduction_Strategies.pdf

- HILLBOM, ELLEN. 2008. Diamonds or development? A structural assessment of Botswana's forty years of success [online]. *Journal of Modern African Studies*. Vol. 46, No. 2. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: http://www.relooney.fatcow.com/0_NS4053_40.pdf
- CHAMBERS, ROBERT. 1977. Botswana's Accelerated Rural Development Programme 1973 ó 6 *Experience and lessons*. Gaborone.
- CHERIF, REDA. 2012. The Dutch disease and the technological gap. *ScienceDirect*. Vol. 101.
- ICMM [International Council on Mining & Metal]. 2009. Transparency of Mineral Revenues. *Position Statement*. London.
- IIMI, ATSUSHI. 2007. Escaping from the Resource Curse: Evidence from Botswana and the Rest of the World [online]. *IMF Staff Papers*. Vol. 54, No. 4. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/staffp/2007/04/pdfs/Iimi.pdf>
- JEFFERIS, KEITH. 2009. The role of TNCs in the extractive industry of Botswana [online]. *Transnational Corporations*. Vol. 18, No. 1. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/19069/original/The_role_of_TNCs_in_the_extractive_industry_of_Botswana.pdf?1349970532
- KAPUNDA, STEPHEN M. 2003. Diversification and Poverty Eradication in Botswana [online]. *Pula: Botswana Journal of African Studies*. Vol. 17, No. 2. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula017002/pula017002008.pdf>
- KOPCKE, RICHARD W.; TOOTELL, GEOFFREY M. B.; TRIEST, ROBERT K. 2006. Introduction: The macroeconomics of fiscal policy [online]. In: The macroeconomics of fiscal policy. *Conference Series 49*. MIT Press. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.bos.frb.org/economic/conf/conf49/introduction.pdf>
- KRETSCHMER, TOBIAS. 1998. De Beers and Beyond: The History of the International Diamond Cartel [online]. *Case study*. London Business School. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://pages.stern.nyu.edu/~lcabral/teaching/debeers3.pdf>

LEWIN, MICHAEL. 2011. *Botswana's Success: Good Governance, Good Policies, and Good Luck*. In: Yes Africa Can, Success Stories from a Dynamic Continent [online]. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z:

http://siteresources.worldbank.org/AFRICAEXT/Resources/258643-1271798012256/YAC_Consolidated_Web.pdf

LULE, ELIZABETH; HAACKER, MARKUS. 2012. *The Fiscal Dimension of HIV/AIDS in Botswana, South Africa, Swaziland, and Uganda* [online]. The World Bank. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

http://siteresources.worldbank.org/INTAFRICA/Resources/The_Fiscal_Dimension_of_HIVAIDS_in_Africa.pdf

MADZWAMUSE, MASEGO; SCHUSTER, BRIGITTE; NHERERA, BERTHA. 2007. The Real Jewels of the Kalahari, Drylands Ecosystem Goods and Services in Kgalagadi South District, Botswana [online]. IUCN [International Union for Conservation of Nature]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

http://liveassets.iucn.getunik.net/downloads/lrs_botswana_dryland_value_2007.pdf

MARTIN, PHILIPPE. 2008. A Closer Look at Botswana's Development: The Role of Institutions [online]. *Paterson Review*. Vol. 9. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z:

http://www.diplomatonline.com/pdf_files/npsia/2009/PDF%20-%20Philippe_Martin_-_A_Closer_Look_at_Botswana.pdf

MEWT [Ministry of Environment, Wildlife & Tourism]. 2002. SOER 2002 [online]. *Fact Sheet*. National Conservation Strategy Coordinating. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.mewt.gov.bw/uploads/files/socioeconomic_issues.pdf

MEWT [Ministry of Environment, Wildlife & Tourism]. 2006. *Policy Brief on Botswana's Water Management* [online]. Department of Environmental Affairs [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

<http://www.mewt.gov.bw/uploads/files/DEA/water%20policy%20brief%20final.pdf>

MFDP [Ministry of Finance and Development Planning Botswana]. 2009a. Focal Areas [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z:

<http://www.finance.gov.bw/index.php#>

MFDP [Ministry of Finance and Development Planning Botswana]. 2009b. Mission, Vision, Mandate and Values [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z:

http://www.finance.gov.bw/index.php?option=com_content1&parent_id=184&id=185

MFDP [Ministry of Finance and Development Planning of Botswana]. 2011. Overview of NDP 10 [online]. *Web Presentation*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.gov.bw/en/Ministries--Authorities/Ministries/Ministry-of-Finance-and-Development-Planning1/NDP10/The-Plan/>

MINISTRY OF HEALTH. 2012a. Botswana HIV/AIDS Programmes: History of HIV/AIDS [online]. *Web presentation*. Department of HIV/AIDS Prevention and Care. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.hiv.gov.bw/content/history-hiv aids>

MINISTRY OF HEALTH. 2012b. Botswana HIV/AIDS Programmes: MASA ARV Programme [online]. *Web presentation*. Department of HIV/AIDS Prevention and Care. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.hiv.gov.bw/content/masa-arv-programme>

MINISTRY OF HEALTH. 2012c. Botswana HIV/AIDS Programmes: Guidelines [online]. *Web presentation*. Department of HIV/AIDS Prevention and Care. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.hiv.gov.bw/content/guidelines>

MODRÝ PTÁK. 2011. *Ekonomické nepravidelníky* [online]. Praha: Státní standart. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/database/literatura/25.pdf>

MOGAE, FESTUS. 2006. Diamonds and Development: The Botswana Story By President Festus Mogae [online]. Center for Global Development. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.cgdev.org/doc/events/10.11.06/PresidentMogae10.11.06.pdf>

MOGALAKWE, MONAGENG. 2003. Botswana: An African miracle or a case of mistaken identity? [online]. *Review Article*. Pula: Botswana Journal of African Studies. Vol. 17, No. 1. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula017001/pula017001007.pdf>

MUFUNE, PEMPELANI. 1995. Comparing Land Policy and Resource Degradation in Botswana and Zimbabwe [online]. *Pula: Botswana Journal of African Studies*. Vol. 9, No. 2. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

<http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula009002/pula009002003.pdf>

NACA [National AIDS Coordinating Agency]. 2003 ó 2009. *National HIV/AIDS Strategic Framework* [online]. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.ub.bw/ip/documents/2003_Botswana%20National%20Strategic%20Framework%20for%20HIVAIDS.pdf

NACA [National AIDS Coordinating Agency]. 2008. Preventing Mother-to-Child Transmission (PMTCT) [online]. *Web presentation*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.naca.gov.bw/node/18>

NYATI-RAMAHOBO, LYDIA. 2009. *Minority Tribes in Botswana: the Politics of Recognition* [online]. Minority rights group international. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=496dc0c82>

OAG [Office of the Auditor General]. 2008. Efficiency and Effectiveness of the DCEC on Dealing with Corruption, Economic Crime and Money Laundering [online]. *Report No. 10. Performance audit report*. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: http://www.oag.org.bw/wp-content/uploads/Reports%202008-2011/wwwbesite2008/Report%20No.%2010_%20Of%202008.pdf

OLSSON, OLA. 2003. Conflict Diamonds [online]. *Working Papers in Economics No 86*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/2831/1/gunwpe0086rev.pdf>

OSEI-HWEDIE, K. 2004. Poverty Eradication in Botswana: Towards the Realisation of Vision 2016. *Pula: Botswana Journal of African Studies*. Vol. 18, No. 1.

PICTON, JAMES. 2008. Diamonds: Past, Present, Future [online]. *Diamonds Research*. BMO Capital Markets. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.target-resources.co.uk/reports_pres/archive_2008/Picton_BMO_report.pdf

RADITLOANENG, WAPULA N. 2012. Socio-Economic Factors in Rural Water Scarcity: A Case Study of Molepolole Village in Botswana [online]. *American Journal of Human Ecology*. Vol. 1, No. 3. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.wscholars.com/index.php/ajhe/article/view/193/117>

RADON, JENIK. 2008. How to negotiate the õrightõ petroleum contract. In: The global petroleum context: Opportunities and challenges facing developing countries [online]. *Discussion Paper No. 6*. UNDP. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.un.org.kh/undp/images/stories/special-pages/extractive-industries/docs/negotiating_contracts_eng.pdf

ROLL, MICHAEL; SPERLING, SEBASTIAN. 2011. Fuelling the World ó Failing the Region? Oil Governance and Development in Africaø Gulf of Guinea [online]. *Friedrich-Ebert-Stiftung*. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/nigeria/08607.pdf>

RUDD, DAVID. 1996. An Empirical Analysis of Dutch Disease: Developing and Developed Countries [online]. *Honors Projects*. Paper 62. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:

http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1064&context=econ_honproj&sei-redirect=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.com%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dan%2520empirical%2520analysis%2520of%2520dutch%2520disease%253A%2520%2A%2520developing%2520and%2520developed%2520countries%26source%3Dweb%26cd%3D1%26ved%3D0CDcQFjAA%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fdigitalcommons.iwu.edu%252Fcgi%252Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D1064%2526context%253Decon_honproj%26ei%3DNeJ7Ua2hJ4zKsga57ICACg%26usg%3DAFQjCNF_JKC3aUnYHVFPwGDRRTBK27JCYQ%26bvm%3Dbv.45645796%2Cd.Yms#search=%22an%20empirical%20analysis%20dutch%20disease%3A%20%2A%20developing%20developed%20countries%22

SACU [Southern African Customs Union]. 2010. SACU Inflation Report [online]. *Report*. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.sacu.int/publications/inflationreports/2010/december.pdf>

SACHS, JEFFREY D.; WARNER, ANDREW M. 2001. The curse of natural resources [online]. *European economic review* 45. Center for International development, Harvard University. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/about/director/pubs/EuroEconReview2001.pdf>

SAUGESTAD, SIDSEL. 2005. -Improving their lives.ø State policies and San resistance in Botswana [online]. *Article 1. Before Farming.* [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.galdu.org/govat/doc/2005_4_12.pdf

SELOLWANE, ONALENNA DOO. 1995. Fencing Botswanaø Commonage: A recipe for Environmental disaster or Conservation? [online]. *Pula: Botswana Journal of African Studies.* Vol. 9, No. 2. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula009002/pula009002006.pdf>

SIPHAMBE, HAPPY K. 2003. Understanding Unemployment in Botswana. *South African Journal of Economics.* Vol. 73, Issue 3.

SIPHAMBE, HAPPY K. 2007. Growth and Employment Dynamics in Botswana: A Case Study of Policy Coherence [online]. *Working Paper No. 82. Policy Integration and Statistics Department, International Labour Office Geneva.* [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---integration/documents/publication/wcms_088432.pdf

SMITH, ALASTAIR. 2008. The Perils of Unearned Income [online]. *The Journal of Politics.* Southern Political Science Association. Vol. 70, No. 3. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://fas.nyu.edu/docs/IO/2806/Peril_of_Unearned_Income.pdf

STEVENS, PAUL. 2003. Resource Impact ó Curse or Blessing? [online]. *A literature survey.* IPIECA. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/Vol13/article13-14.pdf>

STIGLITZ, JOSEPH E. 2005. Making Natural Resources into a Blessing rather than Curse. In: *Covering Oil, A Reporterø Guide to Energy and Development* [online]. *Revenue Watch.* Open Society Institute. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/osicoveringoil_20050803.pdf

STOWASSER, BARBARA. 1984. Ibn Khaldunø Philosophy of History: The Rise and Fall of States and Civilizations [online]. *Lecture at the Faculty of Political Science, Ankara University.* [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/448/5039.pdf>

TAYLOR, IAN. 2002. Botswana's "Developmental State" and the Politics of Legitimacy [online]. *International Conference Paper*. Political Economy Research Centre, University of Sheffield and the Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, University of Warwick. [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.rrojasdatabank.info/devstate/Botswana.pdf>

THE WORLD BANK. 2009. *Botswana* [online]. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/country/botswana>

TORRES SOLÍS, JOSÉ RAMÓN, MOROKA, KEONETHEBE. 2010. Innovative corporate social responsibility in Botswana [online]. *The Debswana mining company study case*. Contaduría y Administración, No. 233. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://scielo.unam.mx/pdf/cya/n233/n233a6.pdf>

UN [United Nations]. 2002. Johannesburg Summit 2002 [online]. *Country Profile*. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.un.org/esa/agenda21/natinfo/wssd/botswana.pdf>

UNAIDS. 2010. Progress Report of the National Response to the 2001 Declaration of Commitment on HIV and AIDS [online]. *Botswana country report*. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: http://data.unaids.org/pub/Report/2010/botswana_2010_country_progress_report_en.pdf

UNAIDS. 2011. *HIV and AIDS estimates* [online]. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/botswana/>

UNDATA. Botswana [online]. 2013 [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Botswana>

UNDP [United Nations Development Programme]. 2005. Poverty Status Report for Botswana: Incidence, Trends, and Dynamics [online]. *Research Project Report*. International Poverty Centre. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://www.ipc-undp.org/publications/reports/Botswana.pdf>

UNDP [United Nations Development Programme]. 2006. Meeting the Challenge of the "Resource Curse": International Experiences in Managing the Risks and Realising the Opportunities of Non-Renewable Natural Resource Revenue Management [online].

Programme on Business and Development Performance. London. [cit. 2013-05-22].
Dostupné z: <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/839.pdf>

UNICEF [The United Nations Children's Fund]. 2012. Annual Report 2011 [online].
Annual Report. UNICEF Botswana. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z:
http://www.unicef.org/botswana/BCO_Annual_Report_2011.pdf

UNITED NATIONS SYSTEM IN BOTSWANA. 2007. Second Common Country Assessment
for Botswana [online]. *Final Report*. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z:
[http://botswana.unfpa.org/drive/CCAFinalReport121207\(2\).pdf](http://botswana.unfpa.org/drive/CCAFinalReport121207(2).pdf)

USUI, NORIO. 1998. Dutch disease and policy adjustments to the oil boom: a
comparative study of Indonesia and Mexico. *ScienceDirect*. Vol. 23, No. 4.

VALENTINE, THEODORE. 1993. *Botswana's Financial Assistance Policy and the
Indigenization of Industrial Employment* [online]. Center For Economic Research on
Africa. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z:
<http://msuweb.montclair.edu/~lebelp/CERAFRM051Valentine1993.pdf>

VAN WYK, DAVID. 2009. Corporate Social Responsibility in the Diamond Mining
Industry in Botswana [online]. *SADC Research Report*. Bench Marks Foundation.
[cit. 2013-05-11]. Dostupné z: http://www.benchmarks.org.za/research/botswana_edit_fina_dvw.pdf

VRANÝ, MARTIN; LUKÁČ IVAN. 2012. *Boj s pastí p írodních zdroj v Zambii, Úloha
Evropské Unie* [online]. Praha: Glopolis. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:
<http://glopolis.org/soubory/2453/studie-boj-pasti-prirodnich-zdroju-zambii.pdf>

WEINTHAL, ERIKA; LUONG, PAULINE JONES. 2006. Combating the Resource Curse: An
Alternative Solution to Managing Mineral Wealth [online]. *Perspective on Politics*.
American Political Science Association. Vol. 4, No. 1. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:
<http://www.nicholas.duke.edu/people/faculty/weintal/Combating%20the%20Resource%20Curse.pdf>

WHO [World Health Organization]. 2010 ó 2013. File: Table 2 List of Health Facilities
in Botswana.png [online]. [cit. 2013-05-19]. Dostupné z:

[http://www.aho.afro.who.int/profiles_information/index.php/File:Table 2 List of Health Facilities in Botswana.png](http://www.aho.afro.who.int/profiles_information/index.php/File:Table_2_List_of_Health_Facilities_in_Botswana.png)

WIESFELDER, R. 1980. Human Rights in Botswana, Lesotho and Malawi [online]. In: Pula Botswana Journal of African Studies. *Pula Botswana Journal of African Studies*. Vol. 2, No. 1. [cit. 2013-05-11]. Dostupné z: <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula002001/pula002001002.pdf>